

T.C
MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI TİCARET VE
LOJİSTİK YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
LOJİSTİK VE TEDARİK ZİNCİRİ YÖNETİMİ PROGRAMI

**TÜRKİYE AVRUPA BİRLİĞİ TİCARİ
İLİŞKİLERİNİN GELİŞİMİ VE GELECEK İÇİN
BEKLENTİLER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nazlı İÇAĞASI

1122207

Danışman Öğretim Üyesi: Yrd. Doç. Dr. Hamit VANLI

İstanbul, Eylül 2013

T.C
MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI TİCARET VE
LOJİSTİK YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
LOJİSTİK VE TEDARİK ZİNCİRİ YÖNETİMİ PROGRAMI

**TÜRKİYE AVRUPA BİRLİĞİ TİCARİ
İLİŞKİLERİNİN GELİŞİMİ VE GELECEK İÇİN
BEKLENTİLER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nazlı İÇAĞASI

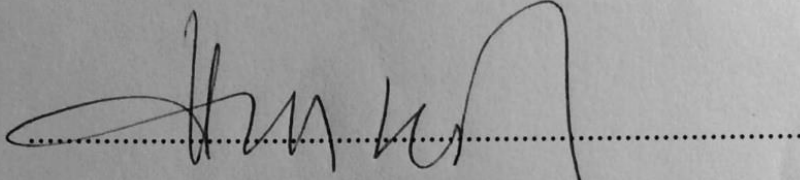
1122207

Danışman Öğretim Üyesi: Yrd. Doç. Dr. Hamit VANLI

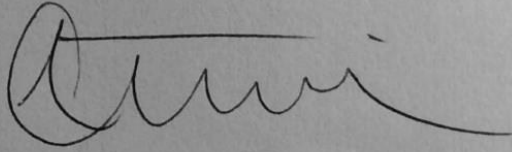
İstanbul, Eylül 2013

T.C. Maltepe Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

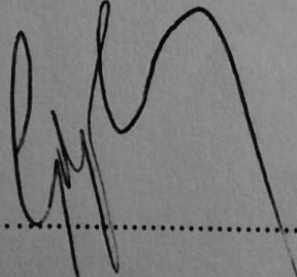
04.10.2013 tarihinde tezinin savunmasını yapan Nazlı İÇAĞASI'na ait "Türkiye Avrupa Birliği Ticari İlişkilerinin Gelişimi ve Gelecek İçin Beklentiler" başlıklı çalışma, Jürimiz Tarafından Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası Ticaret ve Lojistik Yönetimi Anabilim Dalı Lojistik ve Tedarik Zinciri Yönetimi Tezli Yüksek Lisans Programında Yüksek Lisans Tezi Olarak **Oy Birliği/Oy Çekiliğiyle** Kabul Edilmiştir.

Yrd. Doç. Dr. Hamit VANLI
(Başkan)
(Danışman)

Yrd. Doç. Dr. Fulya TAŞEL
(Üye)

Yrd. Doç. Dr. Çiğdem BOZ
(Üye)

ÖZET

Gümrük Birliği, Türkiye ile AB arasında, 1 Ocak 1996 tarihinde imzalanan anlaşmayla yürürlüğe girmiştir. Gümrük Birliğinin Türkiye ekonomisinde, esasen de Türkiye'nin dış ticaretinde meydana getirdiği etkilerin ve varsa değişimlerin ortaya çıkanması Türkiye açısından önem taşımaktadır.

Gümrük Birliğinin yürürlüğe girmesiyle meydana gelen, ticaret yaratıcı ve saptırıcı etkilerin olması beklenen bir durumdur. Bu etkilerin incelenmesinin dışında öncelikle dış ticaretle ilgili genel kavramlar üzerinde durulmuştur. Daha sonra 1980 sonrası ihracata dönük sanayileşme politikasıyla birlikte dış ticarete meydana gelen değişimin başlangıç tarihi baz alınarak; 1995 yılına kadar olan Türkiye dış ticareti ve 1 Ocak 1996 tarihiyle Gümrük Birliğine geçiş nedeniyle dış ticaretteki gelişmeler gözlemlenmiş olup ortak tarım politikası incelenmiştir.

1980-1995 yılları arası dış ticaret verileri, 1996-2000 yılları arası ve bir bütün olarak 1980-2000 yılları arası dış ticaret verilerinden yararlanılarak Gümrük Birliği sonrası Türkiye dış ticaretine ait analiz yapılarak, Türkiye dış ticaretinde bir değişim araştırılmıştır.

ABSTRACT

Turkey has entered the Custom Union with EU on January 1, 1996. It's important for Turkey to put changes and effects of the Custom Union on Turkish economy especially on its foreign trade.

It is very normal to see that Custom Union has both trade creating and trade diverting effects. Before we analyze these effects, first we introduced general concepts in foreign trade. Then, we examined the changes occurred in industrialization policies between 1980 and 1995. After this date, Custom Union has been settled between Turkey and EU on January 1, 1996 and we analyzed the changes after the Union.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	vii
TABLolar LİSTESİ.....	viii
I. GİRİŞ.....	1
TÜRKİYE AVRUPA BİRLİĞİ TİCARİ İLİŞKİLERİNİN GELİŞİMİ VE GELECEK İÇİN BEKLENTİLER	1
BÖLÜM II.....	2
ULUSLARARASI TİCARET KAVRAMI	2
2.1. Uluslararası Ticaretin Tarihi.....	3
2.2. Uluslararası Ticaretin Nedenleri.....	4
2.2.1. Yerli Üretimin Yetersizliği	4
2.2.2. Mal Farklılıkları	5
2.2.3. Uluslararası Fiyat Farklılıkları.....	5
2.3. Uluslararası Ticaretin Yararları ve Riskleri	5
2.3.1. Statik Kazançlar	5
2.3.2.1. Üretim ve kaynak açığı karşılama.....	6
2.3.2.2. İç ekonomide ürün fazlasına Pazar sağlama	6
2.3.2.3. Geniş piyasa hacmi, piyasa sınırlarını genişletme Ölçek ekonomisi oluşturma.....	6
2.3.2.4. Rekabet.....	7
2.3.2.5. iç piyasa talebini ithal ürünler ile geliştirme	7
2.3.2.6. Ekonomilerde dinamizm yaratma ve Üretim çeşitliliğini artırma	7
2.4. Uluslararası Ticarete Riskler ve Uluslararası Ticareti Engelleyici Koşullar ..	7

BÖLÜM III	10
DIŞ TİCARET	10
3.1. Dış Ticaretin Tanımı	10
3.2 İhracatın Tanımı	11
3.2.1 İhracat Yapabilmek İçin Gerekli Unsurlar.....	11
3.2.1.1 İhracat Sözleşmesi.....	12
3.2.1.2 İhracat Prosedürleri	13
3.2.1.3 İhracat Yapılacak Ülkeye Göre İşlemler.....	13
3.3. İthalatın Tanımı	14
3.3.1 İthalat Yapabilmek İçin Gerekli Unsurlar	14
3.3.1.1 İthalat Yapabilecekler	15
3.3.1.2 İthalat Sözleşmeleri.....	16
3.3.1.3 İthalatta Alınan Vergiler	17
BÖLÜM IV	19
GÜMRÜK BİRLİĞİ VE TÜRKİYE	19
4.1 AB-Türkiye Arasındaki Gümrük Birliği'nin Tarihsel Gelişimi.....	19
4.2 Ankara Antlaşması	19
4.2.1 Ankara Antlaşması' nın Dönemleri	21
4.2.1.1 Hazırlık Dönemi.....	21
4.2.1.2. Geçiş Dönemi.....	21
4.2.1.3. Son Dönem.....	22
4.3. Katma Protokol'un Yürürlüğe Girmesi ve Geçiş Dönemi.....	22
4.4. Türkiye' nin Tam Üyelik Başvurusu.....	25
4.5. Gümrük Birliği Sonrasında Türkiye-AB İlişkilerinde Gelişmeler	26
4.5.1.Helsinki Zirvesi (1999).....	26

4.5.2. Katılım Ortaklığı Belgesi (2000)	27
5.5.2.1. Amaçlar	28
4.5.2.2. İlkeler	28
4.5.2.3. Kısa Vadeli Öncelikler (2001)	29
4.5.2.4. Orta Vadeli Öncelikler	30
4.5.3. Ulusal Program (2001).....	31
4.5.4. Kopenhag Zirvesi (2002)	33
4.5.5. Katılım Ortaklığı Belgesi (2003)	33
4.5.6. Tam Üyelik Yükümlülüklerini Üstlenebilme Kapasitesi.....	34
4.5.6.1. Malların Serbest Dolaşımı	34
4.5.6.2. Hizmetlerin Serbest Dolaşımı	35
4.5.6.3. Sermayenin Serbest Dolaşımı	35
4.5.6.4. Sosyal Politika ve İstihdam.....	36
4.5.6.5. Gümrük Birliği	36
5.5.7. AB- Brüksel Zirvesi (17 Aralık 2004).....	37
4.5.8. AB-Brüksel Zirvesi (16-17 Haziran 2005)	38
BÖLÜM V	39
AVRUPA BİRLİĞİ-ORTAK TARIM POLİTİKASI.....	39
5.1. Gündem 2000 Sonrası Oluşan Yapı ve Olası Gelişmeler	39
5.2. Gündem 2000 Tarım Politikaları Reform Programına Genel Bakış	40
5.2. AB'de Ortak Piyasa Düzenleri.....	42
5.3. Ürünlerde Ortak Piyasa Düzenleri	43
5.3. Türkiye Bölgesel Tarım Sektör Modeli (TASM-AB).....	48
5.4. Tarımla İlgili Müzakere Fasılları Ve Bunlar Kapsamındaki Mevzuat.....	50
5.5. Ortak Tarım Politikasının Türkiye'ye Etkileri	52

BÖLÜM VI.....	54
TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ ARASINDAKİ DIŞ TİCARET ve GELECEKTEKİ TAHMİN DEĞERLENDİRMESİ.....	54
6.1. 2023 Türkiye İhracat Stratejisi.....	58
6.2. 2023 Türkiye-Avrupa Birliği İhracatı SWOT Analizi.....	62
SONUÇ	69
KAYNAKÇA.....	71

KISALTMALAR LİSTESİ

- AB** : AB Birliği
- AET** : Avrupa Ekonomik Topluluğu
- AP** : Avrupa Parlementosu
- AR-GE** : Araştırma Geliştirme
- BALO** : Büyük Anadolu Lojistik Uygulaması
- ÇUŞ** : Çok Uluslu Şirket
- DİSK** : Devrimci İŞçi Sendikaları Konfederasyonu
- DT** : Dünya Ticaret rgt
- EFTA** : Avrupa Serbest Ticaret Birliği
- GB** : Grk Birliği
- GPS** : Genel Preferanslar Sistemi
- ICC** : Uluslararası Ticaret Odası
- IMF** : Uluslararası Para Fonu
- KOB** : Katılım Ortaklığı Belgesi
- KOBİ** : Küçük ve Orta Büyüklükteki İŐletmeler
- MDA** : Merkez ve Doğu Avrupa lkeleri
- OTP** : Ortak Tarım Politikası
- STA** : Serbest Ticaret Antlaşmaları
- TASM** : Tarım Sektör Modeli
- TBMM** : Türkiye Büyük Millet Meclisi

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Gündem 2000 Sonrası Tarım Mallarının Ortak Piyasa Düzenlerine (OPD) göre Sınıflandırılması.....	43
Tablo 2. Gümrük Birliği Öncesi Türkiye Dış Ticaret Rakamları.....	54
Tablo 3. Yıllık Bazda Türkiye İhracatı 2002-2013.....	55
Tablo 4. Yıllık Bazda Dış Ticaret Rakamları 2002-2012.....	55
Tablo 5. Yıllar İtibariyle İthalat İhracat Rakamları Karşılaştırması.....	56
Tablo 6. Ülke Gruplarına Göre Yıllık İhracat Miktarları.....	56
Tablo 7. Türkiye' nin İhracat Yaptığı Ülke Oranları.....	57
Tablo 8. Türkiye-Avrupa Birliği Ülkeleri Yıllık İthalat-İhracat Rakamları.....	57
Tablo 9. Türkiye' nin 2023 İhracat Hedefi Makro Göstergeler.....	62
Tablo 10. Türkiye 2023 İthalat-İhracat Hedef Rakamları.....	62

I. GİRİŞ

TÜRKİYE AVRUPA BİRLİĞİ TİCARİ İLİŞKİLERİNİN GELİŞİMİ VE GELECEK İÇİN BEKLENTİLER

Bu tez çalışmasının amacı Avrupa Birliği ve Türkiye arasındaki ticari ilişkilerin gelişiminin incelenmesi ve gelecekle ilgili beklentilerin tartışılmasıdır. Avrupa Birliği, ihracat ve ithalatında sahip olduğu yaklaşık yüzde 50'lik pay ile Türkiye' nin en önemli ticari ortağıdır. Türkiye ve Avrupa Birliği arasında 1 Ocak 1996 tarihi itibarıyla yürürlüğe giren Gümrük Birliği ile ticari ilişkiler daha da yoğunluk kazanmıştır. Gümrük Birliğini takip eden yıllarda Türkiye' nin AB' den ithalatında genel olarak önemli bir artış ve kriz yıllarında sert düşüşler gözlemlenmiştir. Bu çalışmada Türkiye Avrupa Birliği Ticari İlişkilerinin dünden bugüne tarihsel süreci ve gelişimi incelenecek, önümüzdeki yıllardaki gelebileceği nokta tartışılacaktır.

Tez çalışması yapılırken bilimsel çalışmalardan, elektronik ortamda yer alan kaynaklardan yerinde yapılan konuşmalar ve araştırmalardan, bu konudaki yazılmış olan makalelerden faydalanılacaktır. Buradan elde edilen bilgiler doğrultusunda gerekli analizler yapıp fikirler ortaya konacaktır.

BÖLÜM II

ULUSLARARASI TİCARET KAVRAMI

Ticaret, genel olarak üretici ve tüketici arasında var olan malların el değiştirmesi (alım - satım) ve hizmet etkinliklerine ilişkindir. Tek devlet açısından bakıldığında iç ve dış ticaret ayırımına gidilirken, devletlerarası toplulukta bu ayırım, ulusal ve uluslararası ticaret adlarını alacaktır. Aynı şekilde, ticaret politikaları da ulusal ve uluslararası ticaret politikaları olarak adlandırılır.

Uluslararası ticaret, yeryüzündeki devletlerarasında, her bir devletin dış ekonomi politikaları ile sınırlı olmak üzere, malların ve ticari hizmetlerin değişimine yönelik ilişkilerin tümü şeklinde tanımlanabilir.¹

Uluslararası ticaret, niteliğini aslında ekonomik olmayan, siyasi bir kavramdan almaktadır. Uluslararası ticaret deyiminin ortaya çıkış nedeni, birbirinden bağımsız ve eşit haklara dayanan iki siyasi varlığın yani devletin mevcutiyetindedir. Başka bir deyişle siyasi sınırlar olmadan Uluslararası ticaret esas itibariyle olmaz, ancak bu genel bir kural olmayıp devletlerin ve siyasi sınırların varlığına rağmen bu sınırların ortadan kaldırılması demek olan ekonomik birlikler de vardır.²

Günümüzde dünya üzerinde hiçbir ülke, tek başına izole edilmiş bir durumda bulunmamaktadır. Ulusal devletler, birbirleri ile siyasi, askeri, sosyal, ekonomik ve kültürel ilişkiler içinde olup değişik ölçülerde birbirlerine bağlanmışlardır. Bu ilişkiler, bir ülkenin kendi içindeki ekonomik ilişkilerinden çok farklıdır. Dünya üzerinde çok sayıda bağımsız ülke, kendilerinde üretilmeyen bazı mal, hizmet ve üretim faktörlerini başka ülkelere ithal, kendilerinde bulunan veya üretilen bazı mal, hizmet ve üretim faktörlerini ise ihraç ederler. Örneğin Türkiye petrolü, İngiltere pamuğu, Japonya demir ve kömürü dışarıdan alır. Bu mallar adı geçen ülkelerde ya hiç üretilmemekte veya diğer ülkelere göre nispi olarak daha pahalıya üretilmektedir. Böylece, ülkeler birbirlerine giderek bağımlı hale gelmektedirler.³

¹ <http://www.1bilgi.com/iktisat/4982/uluslararasi-ticaretin.html>. "uluslararası ticaretin temeli.

² Ataman, Ü. - Sumer, H., (1991), Dış Ticaret İşlemleri ve Muhasebesi, İstanbul 1-20 s., Rualay-Ankara

³ http://ipsalamyoy.trakya.edu.tr/arsiv/unerertem/Dis_Ticaret_Islemleri.pdf

2.1. Uluslararası Ticaretin Tarihi

Günümüzde dünya ticareti, çoğu kez Yeniçağ'ın bir eseri olarak görülmektedir. Gerçekte, bütün çağlarda, o zamana göre bir dünya ticareti olmuştur, ilkçağın mal hareketleri ise "dünya ticareti" yerine uzak ticareti (uzakla ticaret) terimi ile açıklanmaktadır. Bu terim niteliği itibariyle temelde dünya ticaretinden farklı olsa bile, o dönemde de Amerika'nın keşfine kadar bilinen dünyanın Avrupa-Asya-Afrika kıtaları topluluğu ile sınırlanmış faaliyet bölgesinde ticaret yapılmaktaydı.

Ortaçağ Avrupası'nda 9. Yüzyıldan başlayarak yaşanan gelişmeler, uluslararası hukukun özellikle ticaret ve deniz ticareti (taşımacılığı) alanlarına katkıda bulunmuştur. Mekkelilerin geliştirdiği antlaşma sistemi ile Araplar, Suriye, Habeşistan, İran, Yemen gibi ülkelerin hükümdarlarıyla yaptıkları antlaşmalar sayesinde, ticaret kervanlarını bu topraklardan tam bir güvence altında geçirmiştir.

Yeni ve Yakınçağlarda Liberal kapitalizmin yaygın olduğu dönemde devletin ticari ilişkilerden büyük ölçüde elini çekmesi, uluslararası ilişkilerin özel kişilerin ilişkisine dönüşmesine yol açmıştır. Devletin görevi ise, kontrolü altındaki bölgelerin yatırımcılar ve yapacaktan yatırım için güvenli tutulması ile sınırlı kalmıştır.⁴

Bilgi toplumu kavramının gelişimiyle eşzamanlı olarak 1960'lardan itibaren ilgili literatürde yoğunluk kazanan ve nitelikli işgücü, teknoloji açığı, ürün devreleri, ölçek ekonomileri vb. kavramlara dayanan yeni teoriler ve özellikle, "yeni ekonomi" betimlemesi ile bilgiye dayalı içsel büyüme modellerinin popüler olduğu 1980'lerde şekillenen "yeni teori", araştırma-geliştirme faaliyetleri, yaparak öğrenme ve teknolojik gelişmeyi esas almaktadır. Ampirik çalışmalar, teknolojik gelişmenin, faktör fiyatlarını etkilemek bakımından da önemli olduğunu göstermektedir.⁵

Sanayileşmiş piyasalarda ve gelişmekte olan ülkelerde ÇUŞ (Çok Uluslu Şirket) faaliyetlerinin önem kazanması 1960'dan beri gelişen uluslararası ticaret ve üretim özelliklerine bağlıdır.⁶

⁴ <http://www.1bilgi.com/iktisat/4982/uluslararasi-ticaretin.html>

⁵ Paul R. Krugman, "Technology, TradeAndFactorPrices", Journal of International Economics,2000. vol. 50, s. 51 www.elsevier.nl/locate/econbase; 20/11/2005

⁶ Parlak Kul Nurgün, Uluslararası İnsan Kaynakları Yönetiminin Gelişimi, Bilgi Basım, İstanbul 2000, s.95.

2.2. Uluslararası Ticaretin Nedenleri

Ülkeler yüzlerce yıldır birbirleriyle ticaret yapmaktadırlar. Ulusal ekonomiler çok hızlı bir gelişme içinde bütünleşmekte; ulaşımda, pazarlamada, üretim tekniklerinde sağlanan gelişmelerle ülkeler arasında mal alışverişleri büyük boyutlara ulaşmaktadır.

Ekonomiler açısından uluslararası ticaretin yapılmasının amacı, iç piyasada bulunmayan veya bulunduğu halde yüksek maliyetli ya da düşük kaliteli olan mal ve hizmetlerin dış piyasalardan sağlanması ve iç piyasada fazla olan mal ve hizmetlerin dış piyasaya transferi ile refah seviyesinin yükseltilmesidir. Yurt dışına yapılan mal ve hizmet ihracatı ile gelir elde edilmesi ve sonuçta hayat standardının yükseltilmesi; yurt dışından da ülke içinde olmayan veya yurt dışından ithali daha rasyonel olan malların temini mümkün olmaktadır.⁷

Ülkeleri uluslararası ticaret yapmaya yönelten aşağıdaki gibidir.

2.2.1. Yerli Üretimin Yetersizliği

Dış ticaretin önemli nedenlerinden birisi, belirli malların bazı ülkelerde hiç üretilmemesi ya da yerli üretimin ulusal ihtiyaçları karşılamaya yeterli olmaması, diğerlerinde ise, tersine, bu malların arzının aşırı bolluğudur. Dünyada hiçbir ülke her bakımdan kendi kendine yeterli değildir.⁸ Yerli üretimin yetersizliğine örnek olarak tarım ürünleri örnek verilebilir.

Bunun yanında, bir ülkede sanayi mallarıyla ilgili gerekli teknoloji veya yetişkin işgücünün bulunamaması da ithalatı zorunlu kılar. Bazen de asıl sorun teknoloji veya teknik eleman yokluğu değil, ülkede ilgili sanayinin henüz kurulmuş olmamasıdır. Dolayısıyla bu ülkeler fiyat ve kalite gibi faktörlerle ilgili olmaksızın üretilmedikleri bu tür ürünleri, o alanda gelişmiş endüstrilere sahip ülkelere ithal etmek durumundadırlar.⁹

⁷ Hanife bıdırdı. Yüksek lisans tezi “Türkiye ithalatının temel belirleyicileri” Kocaeli üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü s5.

⁸ Halil Seyidoğlu, Uluslararası İktisat: Teori, Politika ve Uygulama, 11. Baskı, İstanbul: Güzem Yayınları, 1996, s. 11.

⁹ Halil Seyidoğlu, **Uluslararası İktisat: Teori ve Politika ve Uygulama**, Geliştirilmiş 15. Baskı, İstanbul: Güzem Yayınları, 2003, s. 23.

2.2.2. Mal Farklılıkları

Uluslararası ticaretin bir başka nedeni, farklılaştırılmış malların üretimidir. Bir endüstriye bağlı mallar birbirinin benzeri olmakla birlikte her zaman tamamen aynı değildir. Bunun nedeni, tüketici tercihlerindeki farklılıklardır.¹⁰

İletişim alanında ortaya çıkan gelişmeler, tüketim kalıplarının, alışkanlıkların ve ihtiyaçların karşılanma biçimlerinin değişmesine yol açmıştır. Değişen tercih ve tüketim kalıplarına uygun mal ve hizmetlerin temini de dış ticaret yoluyla gerçekleştirilmektedir. Ayrıca ulaşım alanında ortaya çıkan gelişmeler, insanların coğrafi hareketliliği ve iletişim araçlarıyla yayılan tüketim ihtiyaçlarının tatmini de yine dış ticaret yoluyla sağlanmaktadır.¹¹

2.2.3. Uluslararası Fiyat Farklılıkları

Ülkeler arasındaki fiyat farklılığı, üretim maliyetlerinin farklılıklardan, o da, üretim faktörlerinin nispi bolluğu ile bunların verimli bir şekilde kullanılıp kullanılmadığından kaynaklanmaktadır.¹²

2.3. Uluslararası Ticaretin Yararları ve Riskleri

Uluslararası ticaretin yararları aşağıdaki gibi sıralanabilir:

2.3.1. Statik Kazançlar

Karşılaştırmalı üstünlüğe uygun olarak uluslararası uzmanlaşma ve işbölümünden elde edilen kazançlardır. Bu kazançlar, karşılaştırmalı üstünlüklere dayalı olarak gerçekleştirilen uluslararası işbölümü sonucu taraf ülkelerde veri üretim kaynakları ile en fazla üretimin yapılması, dünya üretiminin ve dolayısıyla refahının artırılmasıdır.¹³

2.3.2. Dinamik Kazançlar:

Dinamik kazançlar aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Üretim ve kaynak açığı karşılama

¹⁰Seyidoğlu, **Uluslararası İktisat: Teori ve Politika ve Uygulama**, Geliştirilmiş 15. Baskı ss. 23-24.

¹¹Rıdvan Karluk, **Uluslararası Ekonomi**, 7. Baskı, İstanbul: Beta Yayınevi, 2003, s.3-4.

¹²Rıdvan Karluk, **Uluslararası Ekonomi**, 7. Baskı, İstanbul: Beta Yayınevi, 2003, s.5.

¹³Hanife Bırdırdı. Yüksek lisans tezi "Türkiye ithalatının temel belirleyicileri" Kocaeli üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s8

- İç ekonomide ürün fazlasına Pazar sağlama
- Geniş piyasa hacmi, piyasa sınırlarını genişletme Ölçek ekonomisi oluşturma.
- Rekabet yaratma
- İç piyasa talebini ithal ürünler ile geliştirme
- Ekonomilerde dinamizm yaratma. Üretim çeşitliliğini artırma.¹⁴

2.3.2.1. Üretim ve kaynak açığı karşılama

Uluslararası ticaret, yerli ikamesi olmayan ve üretim için gerekli olan yatırım ve ara mallarının elde edilmesini mümkün kılar. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, dış ticaret olmadan bu tür malların yeteri kadar elde edilmesi mümkün olmamakta ya da engelleyici bir takım maliyetler söz konusu olmaktadır.¹⁵

2.3.2.2. İç ekonomide ürün fazlasına Pazar sağlama

İç piyasada meydana gelen fazla ürünler için yeni Pazar fırsatları meydana gelir.

2.3.2.3. Geniş piyasa hacmi, piyasa sınırlarını genişletme Ölçek ekonomisi oluşturma

Piyasa darlığı çoğu mallarda üretimin en etkin yöntemlerle yapılmasını ya da en uygun teknolojilerin kullanılmasını önler. Çünkü, kapalı ekonomilerde üretim iç piyasa hacmi ile sınırlıdır.¹⁶ Dış ticaret sonucu açılan ihracat piyasaları ise ülke üreticilerinin mal satabileceği toplam piyasa hacmini genişletmektedir. Özellikle, dış ticaretle birlikte genişleyen ihracat, ölçek ekonomilerinden yararlanma ve tam kapasite kullanımına imkan vermektedir.¹⁷

¹⁴ Orhan içöz “ uluslararası ticaret politikası “ <http://oicoz.yasar.edu.tr/uluslararasi%20ekonomi/5-uluslararasi%20ticaret%20polit.ppt>

¹⁵ Mordechai E. Kreinin, International Economics: A Policy Approach, 5th Edition, USA: Horcourt Brace Jovanovich, 1987, s. 249.

¹⁶ Seyidoğlu, Uluslararası İktisat: Teori ve Politika ve Uygulama, Geliştirilmiş 15. Baskı, ss. 113-114
¹⁷ Bela Balassa, “ The Lessons of East Asian Development: An Overview”, Economic Development and Cultural Change, Vol: 36, No: 3, 1988, p. 280.

2.3.2.4. Rekabet

Uluslararası ticaret, yerli üreticiler ile yabancı üreticilerin rekabete girmesini zorunlu kılar.

2.3.2.5. İç piyasa talebini ithal ürünler ile geliştirme

Tüketicilere ürün çeşitliliği sağlanır.

2.3.2.6. Ekonomilerde dinamizm yaratma ve Üretim çeşitliliğini artırma

Dış ticaret sayesinde ülkeler birbirlerine yaklaşır; farklı ülkelerdeki tüketiciler diğerlerinin davranışlarından, ihtiyaçlarından ve kullandıkları mallardan haberdar olurlar. Böylece yeni ihtiyaçların doğması, farklı kalitede malların talep edilmesi ve ekonomik yapılanmada değişiklikler ortaya çıkar.¹⁸

2.4. Uluslararası Ticarete Riskler ve Uluslararası Ticareti Engelleyici Koşullar

Uluslararası ticarete karşılaşılan riskler aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- **Mala ait riskler**

Satış sözleşmesi hükümlerine göre malın ihracatçının sorumluluğunda olan teslim noktasına kadar getirilmesi sırasında ortaya çıkabilecek her türlü riskler ihracatçıya, teslim noktasından sonraki zararlar ise ithalatçı şirkete aittir.

- **Ödemeye İlişkin Riskler**

Uluslararası ticarete, karşı tarafın ödemeyi yapamamasına neden olan durumlardır. Bunlar; ithalatçının ödeme yapmaktan kaçınması (ticari risk), veya ithalatçının ödeme yapmak istemesine rağmen, ithalatçının ülkesinin konvertibl döviz yetersizliği nedeniyle transferin yapılmasının mümkün olamaması (transfer riski), veya ödemelerin üstüne bir takım fonlar (veya vergilerin) getirilmesi (mali riskler), veya ihracatçının sevk belgelerini doğru hazırlamaması (dokümantasyon riski) sonucu, mal bedelinin ödenmesinin gecikmesi veya tamamen ortadan kalkmasıdır. Ayrıca aracı bankanın, yurt dışından gelen dövizleri zamanında haber vermemesi, ihracat belgelerini dikkatli incelememesi ya da kaybetmesi, karşı

¹⁸ Seyidoğlu, Uluslararası İktisat: Teori ve Politika ve Uygulama, Geliştirilmiş 15. Baskı, s. 114.

bankanın ihracat dokümanlarını mal bedelini tahsil etmeden teslim etmesi de ödemeye ilişkin banka riskleri olarak sayılabilir

- **Piyasa riski**

Bir şirketin mali yapısının, piyasa fiyatlarındaki dalgalanmalar veya piyasalardaki zıt yöndeki fiyat hareketlerinden dolayı karşılaşılabileceği riski ifade eder.¹⁹ (Örnek olarak; Fiyat riski, döviz riski, faiz riski)

- **Politik riskler**

Ülke riski olarak da ifade edilen bu riskte; alıcının elinde olmayan ancak al ekonomik ve siyasal nedenlerden dolayı çıkan mal bedelinin ödenmemesi riskidir. Politik Riskler olarak şunları sayabiliriz: alemin ülkesindeki savaş, terör, grev halk hareketleri; borç erteleme, döviz yetersizliği, ithalata getirilen kısıtlama ve/veya yasaklar; fırtına, yangın, heyelan zelzele, kasırga gibi doğal afetlerdir.

- **Taşıma riski**

Taşıma sırasında mala gelebilecek hasar ziyan ve bozulma riskidir. Malların yolda taşınması sırasında zarar görmesi ya da taşıma süresinin beklenenin üzerinde sürmesi hem alıcıyı hem de satıcıyı etkilemektedir. Alıcı malı zamanında alıp değerlendirememektedir. Satıcı ise parayı geç alması ya da mal alımından vazgeçilmesi nedeniyle malının elinde kalması gibi rizikolarla karşılaşmaktadır.²⁰

Devletler ulusal güvenlik amacıyla ekonomik avantajları olmayan verimsiz alanlara yatırım yapmakta ve ithalatı zorlaştırıcı önlemlerle bu sektörleri korumaktadırlar. Yine ülkenin üstünlüğe sahip olmadığı, devri geçmiş sanayi sektörleri de işsizliğe yol açmamak için devlet bütçesinden yardım yani sübvansiyon yoluyla ayakta tutulmakta, ithalatın rekabetinden gümrük duvarları ile korunmaktadır²¹

¹⁹ <http://www.oaib.org.tr/tr/uluslararasi-ticarete-riskler-nelerdir-ve-risk-yonetimi-nasil-yapilmalidir>

²⁰ <http://www.genbilim.com/content/view/3962/>

²¹ Memduh Güpgüpoğlu, Dış Ticaret, Bilgi Yayıncılık, Ankara, 1969 s .37

- **Gümrük**

Yabancı ülkelerden gelen mallardan sınırlarda, istasyonlarda, havaalanlarında alınan vergi ve resimler ithalatı pahalılaştırmak suretiyle dış ticareti engeller.²²

- **Kotalar**

İthalata adet veya toplam değer olarak konulan sınırlamalar yani kotalar da çeşitli ülkelere dış rekabeti engelleyici bir yöntem olarak kullanılmaktadır.²³

- **Boykotlar**

Boykotlar da uluslararası ticareti engelleyen etkenlerdendir. Boykotlar, Arap ülkelerinin İsrail ve onunla ticaret yapan şirketlerle ticareti yasaklamaları gibi resmî veya Amerikan liman işçisi sendikalarının zaman zaman Rusya'ya mal taşıyan gemileri yüklememeleri gibi gayri resmi olabilir.

- **Diğer engeller**

Uyulması güç standartlar, paketleme ve etiketleme şartları, sağlık kontrolleri, uzun ve karışık formaliteler ve benzeri idari uygulamalar ile ithalatı güçleştiren piyasa koşulları da diğer engeller arasında sayılabilir.²⁴

²² Peter F. Drucker, Gelecek İçin Yönetim 1990'lar ve Sonrası, (Çeviri: Fikret Üçcan), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1995 s. 99.

²³ Kübra hüseyinova yüksek lisans tezi Marmara üniversitesi SOSYAL BİLİMLER Uluslararası İşletmecilik Bilim Dalı Uluslararası Ticarete Kültürel farklılıklar Ve Etkileri Yüksek Lisans Tezi, Kübra Hüseyinova İstanbul, 2006 s. 20

²⁴ Cem M. Kozlu, **Uluslararası Pazarlama (İlkeler ve Uygulamalar)**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1993 s. 27.

BÖLÜM III

DIŞ TİCARET

3.1. Dış Ticaretin Tanımı

Ülkeler çeşitli nedenlerle dış ticaret faaliyetlerinde bulunurlar. Bunların başlıcaları, yerli üretimin yetersiz olması, uluslararası fiyat farklılıklarının olması ve mamul farklılaşmasıdır.²⁵ Dünyada hiçbir ülke kendi kendine yeterli değildir. Dolayısıyla iç talep açığını gidermenin yolu dış ticarettir.²⁶

Bir ülkenin, başka ülkelerden belli bir dönemde mal alması ve bunlara mal satması dış ticaret olarak tanımlanır. Dış satımın (ihracat), dış alımdan (ithalat) az olması o ülkenin ekonomik güçsüzlüğünü gösterir, buna "dış ticaret açığı" denir.²⁷

Dış ticaretin amacını anlatmaya çalışan teorilere dış ticaret teorileri denir. Bu teorilerin başlıcaları şunlardır:

Dış ticaret teorilerinin başında mutlak üstünlükler teorisi yer alır. Adam Smith, ticaretin kaynağını iş bölümü fikrine bağlamıştır. Ona göre iş bölümünün ortaya çıkışı, bir şeyi bir başka şeyle takas, trampa ve mübadele etme eğilimlerinin bir sonucudur.²⁸ Böylece her ülke mutlak olarak üstün bir şekilde üretebildiği mallarda uzmanlaşırsa, hem uluslar arası üretim artacak hem de her ülke kendi imkanlarıyla üretemediği veya pahalıya üretebildiği malları dış ticaret vasıtasıyla diğer ülkelerden daha ucuza bol miktarda temin edebilecektir. Dolayısıyla üretimdeki bu uzmanlaşma, dünya üretiminin de ticarete katılacak ülkelerin paylaşacakları bir artışa yol açacak ve tüm ülkeler bundan kazanç sağlayacaklardır.²⁹

Heckseher- Ohlin teoremine göre, sermayesi bol ve sermaye maliyeti düşük olan ülkeler emek yoğun malları değil, sermaye yoğun malları, emeği bol ve emek

²⁵ Karluk Rıdvan, Uluslar arası Ekonomi, Beta Basım Yayın, İstanbul 1998, s. 2

²⁶ Seyidoğlu Halil, Uluslar arası İktisat Teorisi Politika ve Uygulama, İstanbul Matbaası, İstanbul 1988, s. 13

²⁷ Haçerlioğlu Orhan, Ekonomi Sözlüğü. Remzi Kitabevi, İstanbul 1993. s. 62

²⁸ SAVAŞ Vural, **İktisadın Tarihi**, Avcioğlu Basım Yayın. İstanbul, 1997, s. 275

²⁹ SERİN Necdet, **Kalkınma ve Dış Ticaret**, S.B.F. Basım Yayın Y.O. Basımevi, Ankara, 1981, s.14

maliyeti düşük ülkelerde emek yoğun malları ihraç ederek mukayeseli üstünlüğü devam ettirebilirler.³⁰

D. Ricardo, uluslararası iş bölümü için mutlak üstünlüğün şart olmadığını söylemiştir. Her ülke diğer ülkelere göre mukayeseli olarak üstün olduğu mallarda uzmanlaşmaya giderse, yine uluslar arası refahta artış meydana gelebilir. Mukayeseli üstünlükler teorisi olarak adlandırılan bu görüşe göre, her ülke kendi özel ürününü, yani üretimde uzmanlaştığı ürünü diğer ülkelerin özel ürünü ile, yurt içi değişim oranından daha elverişli bir değişim oranı ile değiştirmeye istekli olacaktır.³¹

Marshall'a göre, dış ticarete gelişen iki ülke, birbirine ihraç ettikleri her munzam mal birimi için, karşıdan gittikçe daha fazla mal istemek eğilimindedirler İki ülkenin istekleri bir noktada birbirine uygun düşecek ve dış ticaret bu anlaşma noktasındaki değişim oranına doğru gelişecektir.³²

3.2 İhracatın Tanımı

İhracat, kişi ve kuruluşlarca üretilen mal ve hizmetlerin yurtdışına satılmasıdır. İhracat kısaca dışsatım demektir. İhracat en geniş anlamıyla, bir ülke sınırları içerisinde serbest dolaşımda bulunan malların ve hizmetlerin başka ülkelere satılmasıdır.

Dar anlamda ise ihracat, yabancılara ya da Türkiye dışında yerleşik Türklere yapılan mal satışlarını ve söz konusu malların bu amaçla yurt dışına gönderilmesidir. İhracat her ülkede kendi yasalarına göre yürütülmektedir. Uygulamada ihracat, ihracat yapan ülkelerde alman bir dizi karar ve bunları düzenleyen çeşitli yönetmelik ve tüzüklere bağlıdır. İhracat faaliyetleri bu yönetmelik ve tüzüklere bağlı olarak yürütülür.³³

3.2.1 İhracat Yapabilmek İçin Gerekli Unsurlar

İhracat yapabilmek için herhangi bir belge veya izin sertifikası almak gerekmemektedir. İhraç edeceği mala göre ilgili ihracatçı birliğine üye olan, gerçek

³⁰SAVAŞ, A.g.e.. s. 459

³¹Mahmut Zortuk Yüksek Lisans Tezi,T.C Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilimdalı, **Gümrük Birliği Sonrası Türkiye'nin Dış Ticaretinin Ekonometrik Analizi,2002,s.3**

³² ALP AR Cem - ONGUN Tuba, Dış Ticaret Ansiklopedik Sözlük, Türkiye Dış Ticaret Derneği Yay.,Ankara,1987,s. 89

usulde vergiye tabi gerçek ve tüzel kişi tacirler, Esnaf ve Sanatkar Odalarına kayıtlı olup üretim faaliyetiyle iştigal eden esnaf ve sanatkarlar ile joint-venture 2 ya da daha fazla tüzel kişinin bir araya gelerek, kararlaştırdıkları belirli bir yatırım projesi için birlikte hareket etmek için oluşturdukları ortak işletme yapısına, jointventure denir.

Buna göre, İhracatçı Birliğine üye olmak isteyen tacirlerden, İhracatçı Belgesi yerine, Ticaret Sicil Gazetesi ve Tek Vergi Numarası sahibi olduğunu doğrulayan belgeler istenilmektedir. İhracatçı Birliğine üye olmak isteyen Esnaf ve sanatkârlardan ise, Tek Vergi Numarası mükellefliği yanında, üretim faaliyetiyle iştigal ettiklerini Türkiye Esnaf ve Sanatkârlar Konfederasyonu'ndan alacakları bir belge ile tevsik etmeleri istenmektedir. Joint-venture ve konsorsiyumlar ise, Tek Vergi Numarası mükellefliği olduğunu tevsik eden belge ve durumlarını belirtir ortaklık sözleşmesini İhracatçı Birliğine tevdi (verme) ederek üye olacaklardır. İhracatçıların, yukarıdaki şartlar dışında, gerçekleştirecekleri ihracat sırasında ihtiyaç duyacakları bazı belgelerin temini için başvuracakları Ticaret ve sanayi odalarına veya esnaf ve sanatkar odalarına üye olmaları gerekmektedir

3.2.1.1 İhracat Sözleşmesi

Dış ticaret işlemleri alıcı ve satıcının sözleşme yapması ile başlar. Yaygın olarak benimsenen ticaret prensiplerine göre bir tarafın ileri sürdüğü şartları karşı tarafın yazılı olarak kabul etmesi halinde geçerli bir sözleşme yapılmış olur. Sözleşmede, tarafların yükümlülükleri ve haklarının kesin bir biçimde şarta bağlanması gerekir. Malların bir yerden başka bir yere taşınmasında hangi tarafın ne yükümlülüğü olduğu, yükümlülükler yerine getirilmediği takdirde risklerin nasıl bölüşüleceği, taşıma sırasında malların kaybolması ve hasar görmesi halinde riskin hangi tarafa ait olacağı hususları sözleşmede açık olarak yer almalıdır.

Alım-satım konusu sözleşmelerin yazılı olarak yapılması gerekir. Yazılı sözleşmeler, tarafları bağlamalarının yanı sıra, herhangi bir anlaşmazlık durumunda da ispat evrakı özelliği taşımaktadırlar. Sözlü anlaşmaların ise bağlayıcılığı yoktur. Uygulamada, sözleşmelerin belli şekli olmayıp, firmalar çoğunlukla kendi hazırladıkları matbu formları kullanmaktadırlar. Bunun yanında bazı firmalarda fiyat

tekliflerini proforma fatura aracılığıyla sunmakta, bu proforma faturaya istinaden yapılan sipariş ile de sözleşme doğmuş olmaktadır.

Sözleşme hangi şekilde yapılırsa yapılsın, sözleşme metni, net ve detaylı olmalı ve her iki tarafça da istenen hususları kapsamalıdır. Bir ihracat sözleşmesinde aşağıdaki hususların mutlaka taraflarca karara bağlanması gerekir:

- Tarafların İsim ve Adresleri
- Malın Cinsi ve Özellikleri
- Malın Miktarı
- Gözetim
- Malın Fiyatı
- Malın Teslim Yeri ve Zamanı
- Ödeme Şekli
- Ödeme Yeri ve Zamanı
- Lisans ve İzinler
- Ürünün Garantisi
- Sigorta
- Mücbir Sebepler
- Teslimde Gecikme
- Tarafların İmzası

3.2.1.2 İhracat Prosedürleri

- İhracat ile ilgili yapılması gereken işlemler ve düzenlenmesi gereken belgeler,
- İhracat yapılacak ülkeye,
- İhracat şekline,
- İhraç edilecek ürüne göre değişmektedir.

3.2.1.3 İhracat Yapılacak Ülkeye Göre İşlemler

- Avrupa Birliği'ne (AB) üye ülkelere yapılacak ihracatta,
- EFTA ülkelerine (İsviçre, Norveç, İzlanda, Lihtenştayn) ve Serbest Ticaret Anlaşmaları (STA) kapsamında yapılacak ihracatta,

- Genel Preferanslar Sistemi (GSP) kapsamında Türkiye’ye tavizli gümrük oranları uygulayan ülkelere yapılacak ihracatta,
- BM (Birleşmiş Milletler) kararlarına göre ambargo uygulanan ülkelere ihracatta,
- Tek Taraflı olarak ambargo uygulanan ülkelere (Ermenistan, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi) yapılacak ihracatta,
- Türk ihraç ürünlerine kota uygulayan ülkelere yapılacak ihracatta,
- Ülkemizde kredi karşılığı kurulan tesislerin bedelinin malla geri ödenmesine ilişkin aramızda “özel hesap” bulunan ülkelere yapılacak ihracatta,
- İki ve çok taraflı kredi anlaşmalarımızın bulunduğu ülkelere bu kapsamda yapılacak ihracatta,
- Sınır ticaret merkezleri kapsamında yapılacak ihracatta düzenlenmesi gereken belgeler, müracaat edilecek kurum ve kuruluşlar ile işlemlerde izlenmesi gereken prosedürler değişmektedir.

3.3. İthalatın Tanımı

Bir ülkenin başka ülkeler tarafından üretilmiş malları satın almasıdır. Özel kişiler, kuruluşlar veya kamu kuruluşları aracılığıyla yapılır. İthalat, dış ülkelere getirilen tüm mal ve hizmetleri ifade eder. İthalat işlemi, bir ülkede eksik olan veya hiç bulunamayan mal ve hizmetleri yurda getirmek için gerçekleştirilen uluslararası bir işlemdir. Bazı durumlarda zorunludur; örneğin hiç petrolü bulunmayan bir ülke, petrolü dış ülkelere almak zorundadır.³³

3.3.1 İthalat Yapabilmek İçin Gerekli Unsurlar

Döviz transferi yapılıp yapılmamasına göre ithalat bedelli ve bedelsiz olmak üzere iki türdür. Bedelli ithalat (İthalat Rejimi kapsamında olup); ithal edilen malların bedellerinin ithalattaki ödeme şekillerinden biriyle yurt dışına döviz

³³ Hançerlioğlu Orhan, **Ekonomi Sözlüğü**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993, S.61

transferi yapılarak gerçekleştirilen ithalatı, bedelsiz ithalat (Gümrük Mevzuatı kapsamında olup) ise; ithal edilen malların bedellerinin yurt dışında kazanılan dövizlerle karşılanarak yurt dışına herhangi bir döviz transferi yapılmadan gerçekleştirilen ithalatı ifade etmektedir.

Genellikle, bedelsiz ithalatın herhangi bir gümrük vergisi veya fon ödenmeksizin yapılan ithalat olduğu yanlışına düşülmektedir. Halbuki böyle bir durum söz konusu değildir. Nitekim bedelsiz ithalat, gümrük vergisine tabi olabileceği gibi olmayabilir de. Burada dikkat edilmesi gereken husus, ithalatın gümrük vergisine tabi olup olmadığı değil, sadece mal bedelinin yurt dışında kazanılan dövizlerden karşılanarak mı veya yurt dışına herhangi bir transferin yapılarak mı gerçekleştiğidir. Mala karşı mal ile ödeme yapılan ticaret işlemleri ise İhracat Mevzuatı çerçevesinde düzenlenmektedir.

3.3.1.1 İthalat Yapabilecekler

Vergi numarasına sahip her gerçek kişi ve tüzel kişi ile tüzel kişilik statüsüne sahip olmamakla birlikte yürürlükteki mevzuat hükümlerine istinaden hukuki tasarruf yapma yetkisi tanınan kişiler ortaklıkları, ithalat işlemlerini yürütebilir. Ancak,

- Özel anlaşmalara dayanan ithalatta,
- Kitap ve diğer yayınların ithalatında,
- Ülkemizde açılan uluslararası fuar ve sergilerde Müsteşarlıkça (Dış Ticaret Müsteşarlığı) perakende satışına izin verilen malların ithalatında, vergi numarasına sahip olma şartı aranmaz.

Kamu ahlakı, kamu düzeni veya kamu güvenliği; insan, hayvan ve bitki sağlığının korunması veya sınaî ve ticari mülkiyetin korunması amaçlarıyla ilgili mevzuat hükümleri çerçevesinde alınan önlemlerin kapsamı dışındaki malların ithali serbesttir. İthalatı kanunlarla belirli kurum ve kuruluşlara bırakılmış maddelerin ithali ancak, bu kurum ve kuruluşlar tarafından yapılabilir. İthalat yapmak isteyen kişiler, ilgili mevzuat hükümleri çerçevesinde almaları gereken belgelerle birlikte doğrudan gümrük idarelerine başvururlar.

3.3.1.2 İthalat Sözleşmeleri

Dış ticarete ihracatçı ile ithalatçı arasında ortaya çıkabilecek anlaşmazlıkların çözümü için, tarafların hak ve yükümlülüklerini gösteren yazılı bir sözleşme hazırlanmalıdır. Yazılı sözleşmeler, tarafları bağlamalarının yanı sıra, herhangi bir anlaşmazlık durumunda da ispat evrakı özelliği taşımaktadır. Malın ithali veya ihracı aşamasında çıkabilecek problemlerin taraflar arasında dostane bir şekilde çözülmesi için bu alışverişte ortaya çıkabilecek tüm durumların yapılacak sözleşmede karara bağlanması gerekir. Aksi takdirde çıkacak problemler taraflar arasında sıkıntıya neden olacak, dış ticaret bu durumdan olumsuz etkilenecektir. Birleşmiş Milletler ve ICC (Uluslararası Ticaret Odası), sözleşmeler için standart kural ve düzenlemeler geliştirmiştir. Bunlar uluslararası ticarete ortaya çıkan anlaşmazlıkları, uyuşmazlıkları ve hukuksal çatışmaları ortadan kaldırmak ve alıcı ile satıcının gereksiz yere para ve zaman kaybını önlemek amacıyla alım-satım işlemlerine getirilen kural ve düzenlemelerden ibarettir.

Incoterms adıyla yürürlüğe konulan bu düzenlemeler uluslararası ticarete kullanılan ve evrensel olarak standartlaştırılmış sözleşme terimleridir. Teslim şekline göre değişen 13 adet incoterms bulunmaktadır. Bu incotermsler yapılacak sözleşmelerde kullanılarak, sözleşmeyle ilgili anlaşmazlıkların çözümü için ülkeden ülkeye farklılık gösteren hukuki çatışmaların önüne geçilebilir.

Sözleşme hangi şekilde yapılırsa yapılsın, sözleşme metni, net ve detaylı olmalı ve her iki tarafça da istenen hususları kapsamalıdır. Bir ithalat-ihracat sözleşmesinde aşağıdaki hususların mutlaka taraflarca karara bağlanması gerekir:

- Tarafların isim ve adresleri
- Malın cinsi ve özellikleri
- Malın miktarı
- Gözetim
- Malın fiyatı
- Malın teslim yeri ve zamanı
- Ödeme şekli
- Ödeme yeri ve zamanı
- Lisans ve izinler

- Ürünün garantisi
- Sigorta
- Mücbir sebepler
- Teslimde gecikme
- Uygulanacak hukuk
- Tarafların imzası

3.3.1.3 İthalatta Alınan Vergiler

Türkiye'de ithalattan gümrük vergisi, KDV, Özel Tüketim Vergisi, Damga Vergisi ve Akaryakıt Tüketim Vergisi Kanunu'nda belirtilen akaryakıtların ithali durumunda Akaryakıt Tüketim Vergisi alınır.

- **Gümrük Vergisi**

1615 sayılı Gümrük Kanununun 4. maddesi uyarınca, Gümrük Vergisi tahsilatı, bu Kanuna göre ödeme mükellefiyetinin başladığı tarihte yürürlükte bulunan Gümrük Giriş Tarife Cetvelindeki nispet, had ve esaslara göre yapılmaktadır.

- **Katma Değer Vergisi**

3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu'nun 1 inci maddesi uyarınca her türlü mal ve hizmet ithalatı, aynı Kanun'un 28. maddesine dayanılarak çıkarılan Bakanlar Kurulu Kararlarında belirtilen oranlarda Katma Değer Vergisi'ne tabi bulunmaktadır. 3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu'nun 21 inci maddesine göre İthalatta ödenecek KDV'nin matrahı aşağıda gösterilen unsurların toplamıdır:

- İthal edilen malın gümrük vergisi tarhına esas olan kıymeti, gümrük vergisinin kıymet esasına göre alınmaması veya malın gümrük vergisinden muaf olması halinde sigorta ve navlun bedelleri dahil (CIF) değeri, bunun belli olmadığı hallerde malın gümrükçe tespit edilecek değeri
- İthalat sırasında ödenen her türlü vergi, resim, harç ve paylar

- Gümrük beyannamesinin tescil tarihine kadar yapılan diğer giderler ve ödemelerden vergilendirilmeyenler ile mal bedeli üzerinden hesaplanan fiyat farkı, kur farkı gibi ödemeler.

- **Akaryakıt Tüketim Vergisi**

3074 sayılı Akaryakıt Tüketim Vergisi Kanunu'nun 2 inci maddesinde Akaryakıt Tüketim Vergisi'nin mükellefinin, bu verginin konusuna giren ürünlerin (kurşunsuz benzin, süper benzin, normal benzin, gazyağı, motorin, marinediesel, kalorifer yakıtı, fueloil çeşitleri, sıvılaştırılmış petrol gazı çeşitleri) satışını yapan rafineri şirketleri, doğal gaz üretim şirketleri ve ithalatı gerçekleştiren kuruluşlar olduğu belirtilmiştir. Akaryakıt tüketim vergisine tabi petrol ürünlerini ithal eden gerçek veya tüzel kişiler, ileride ödeyecekleri akaryakıt tüketim vergisi için, gerektiğinde, esasları ve ürünler itibarıyla tutarları Maliye ve Gümrük Bakanlığınca belirlenecek banka teminat mektubunu ilgili gümrük idaresine vermedikleri sürece gümrükleme yapılmaz.

Akaryakıt tüketim vergisi her ayın ilk on beş günlük birinci ve kalan günlerinden oluşan ikinci dönemlerinde yapılan satışlara ait Akaryakıt Tüketim Vergisi, bu dönemleri izleyen 10 uncu günün akşamına kadar, rafineri şirketleri, doğal gaz üretim şirketleri ve ithalatı gerçekleştiren kuruluşların merkezlerinin bağlı olduğu vergi dairesine, şekli ve içeriği Maliye Bakanlığınca tespit edilecek beyanname ile beyan edilir ve aynı süre içinde ödenir.

BÖLÜM IV

GÜMRÜK BİRLİĞİ VE TÜRKİYE

4.1 AB-Türkiye Arasındaki Gümrük Birliği'nin Tarihsel Gelişimi

Avrupa, İkinci Dünya Savaşı'nın kıtada yarattığı yıkımın bir daha yaşanmaması için savaş sonunda işbirliği çabalarına ağırlık vermiştir. Bu amaçla ilk olarak Fransa, Batı Almanya, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg 1951'de imzaladıkları Paris Antlaşması ile Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nu kurarken, 1957'de aynı ülkeler Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nu kuran Roma Antlaşması'nı imzalamışlardır. Avrupa'daki ekonomik bütünleşme hareketi süreç içinde son derece önemli bir yapı halini almıştır.³⁴

Tanzimattan itibaren Batı ekseninde bir modernleşme çabasına giren Türkiye, Cumhuriyet döneminde de tercihlerini ağırlıklı olarak batılı örgütlere girmek için kullanmıştır. Bu doğrultuda 31 Temmuz 1959'da Avrupa Ekonomik Topluluğu'na ortak üye olabilmek için başvuruda bulunmuştur.³⁵

4.2 Ankara Antlaşması

Türkiye'nin dış politikasının şekillenmesinde Asya, Ortadoğu, Batı gibi unsurların farklı açılardan etkide buldukları kaydedilmiştir. Asyalılık özellikle feodal ve göçebe yaşamın izlerini ifade etmekte ve yemek kültüründen, insanların birbirlerine karşı uzlaşmaz ve düşmanca tutum izlemelerine kadar geniş bir etki sahasına sahip bir unsur olarak görülmektedir³⁶ Ortadoğululuk ise Müslümanlık öğesinin ağırlıklı ve etkili olduğu bir unsurdur. Dünyanın başka coğrafyalarında Müslümanlara baskı yapılması Türk kamuoyunda da tepkiye neden olur. Batı ise bu unsurlar içinde Türkiye'de en çok etkisi olan ve en yönlendirici unsurdur. Türkiye

³⁴ Borchardt, Klaus-Dieter, (1995), **Topluluk Hukukunun ABC'si**, Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, s:5

³⁵ Çalış, Şaban N., (2006), **Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri**, Ankara, Nobel Yayın Dağı-tım, Ankara. s:79

³⁶ Tezcan, Ercüment, (2002), **Avrupa Birliği Hukuku'nda Birey**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s:19

dünyada laikleştirme politikası uygulayan tek Müslüman devlettir. Türkiye'deki seçkinler sömür-ge olmuş ülkelerin seçkinlerinden yaklaşık yüz yıl önce (1839) Batılılaşmaya başlamıştır. Seçkinler ile halk arasında bu açıdan farklılık vardır. Özellikle dış politika üzerinde etkisi güçlü hissedilen seçkinler Batılılaşmıştır ve geleneksel Türk dış politikasında bu kesim etkili olagelmıştır.³⁷ Sonuç olarak geçen yüzyılda Avrupa'nın siyasî şartlarını yeniden düzenleyen 1856 Paris Konferansına Osmanlı İmparatorluğu da davet edilmiş ve resmen Avrupalı bir devlet olduğu tescil edilmiştir.³⁸

Birinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan Türkiye Cumhuriyeti, yeni laik yapı için model olarak Batı Avrupa'yı benimsemiştir. Dış politikada mevcut sınırlarını sürdürme ve sonuç olarak da irredentizm politikası gütmeme anlamında Atatürk'ün “*Yurtta sulh, cihanda sulh.*” sözleriyle ifadesini bulan statükocu bir tutum benimsemiştir. Türkiye'nin statükocu dış politikasının bir başka boyutu mevcut dengeleri sürdürmek istemesidir. Türkiye Batıcı politika izlemesine rağmen Batı ile onun karşısındakiler ve Batıyı oluşturan öğeler arasında bir denge kurmaya çalışmıştır.³⁹ Türkiye, Batı yönlü dış politika tercihini İkinci Dünya Savaşı sonrasında da sürdürmüştür. Nitekim Soğuk Savaş döneminde Batı ile yakın ittifak ilişkileri kuran Türkiye, Birleşmiş Milletler'in kurucu üyesi olmuş, NATO, Avrupa Konseyi ve OECD'ye üye olarak da Batı Avrupa Birliği ile ortaklık ilişkisi kurmuştur. Batı dünyasının bir parçası olarak özgürlük, demokrasi ve insan haklarını savunan Türkiye'nin dış politikasının ana unsurları Avrupalı ortaklarıyla örtüşmektedir.⁴⁰

Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşundan itibaren çağdaş uygarlık yolunda ekonomik kalkınmaya büyük önem vermiştir. Türkiye'nin ekonomik alanda Avrupa ile yakın bir işbirliğine girmesi, Batı Avrupa ile siyasi alandaki iş-birliğinin de doğal bir uzantısıdır. Ekonomik kalkınma sürecinin hızlanacağı düşüncesinin yanında 15 Temmuz 1959'da Topluluğa üyelik başvurusunda bulunan Yunanistan'dan geri kalmama kaygısı da Türkiye'nin 31 Temmuz 1959'da AET'ye ortaklık başvurusunda

³⁷Çalış, Şaban N., (2006), **Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri**, Ankara, Nobel Yayın Dağı-tım, Ankara. s:141

³⁸ Ünal, Şeref (2007), **Avrupa Birliği Hukukuna Giriş, Yetkin Yay.**, Ankara, s: 25

³⁹ Gönübol, Mehmet-Kürkçüoğlu Ömer, (Mart 1985), “*Atatürk Dönemi Türk Dış Politika-sına Genel Bir Bakış*”, **AAMD**, I(2), 462.

⁴⁰ Kürkçüoğlu, Ömer Kürkçüoğlu,(1978), “*Türk Demokrasisinin Kuruluş ve İşleyişinde Dış Etkiler (1946'dan bu yana)*” **A.Ü.S.B.F. Dergisi**, 33(1-4), s: 213-247

bulunmasına etki yapmıştır.⁴¹ Topluluk Konseyi başvuruyla ilgili olarak gerekli incelemeleri yaptıktan sonra, 11 Eylül 1959'da Komisyon'a Türkiye ile görüşmelerin yürütülmesi konusunda yetki verilmesi kararını almıştır. Görüşmeler sonunda 25 Haziran 1963'te Komisyon ve Türkiye Hükümeti temsilcileri tarafından Brüksel'de parafe edilen Ortaklık Anlaşması, 12 Eylül 1963'te İnönü Hükümeti ve Topluluk yetkilileri arasında Ankara'da imzalanarak 1 Aralık 1964'te yürürlüğe girmiştir.⁴²

4.2.1 Ankara Antlaşması' nın Dönemleri

Nihai amacı Türkiye'nin Topluluğa tam üyeliği olan Ankara Anlaşması'nda "hazırlık dönemi", "geçiş dönemi" ve "son dönem" olmak üzere üç dönem öngörülmüştür. Geçiş döneminin sonunda ise Gümrük Birliği'nin tamamlanması planlanmıştır.⁴³

4.2.1.1 Hazırlık Dönemi

Ankara Anlaşması'nda 5 yıl olarak öngörülen fakat görüşmelerin uzaması dolayısıyla 8 yıl süren bu dönem 1 Aralık 1964-31 Aralık 1972 tarihleri arasında kapsamaktadır. Hazırlık döneminde, Topluluk üstleneceği tek tarafı yükümlülüklerle Türk ekonomisini güçlendirmeyi ve Gümrük Birliği'ne geçişe hazır duruma getirmeyi taahhüt etmiştir. Geçici Protokol ile belirlenmiş bazı tarım ürünlerine, Topluluğun ithal kolaylıkları tanınması ve I. Mali Protokol sonucu, AET'nin Türkiye'nin dış ticaretindeki payı 1964-72 döneminde artmıştır.⁴⁴

4.2.1.2. Geçiş Dönemi

Bu dönem 1 Ocak 1973'te Katma Protokol'ün yürürlüğe girmesiyle başlamış ve taraflar karşılıklı ve dengeli yükümlülükler temelinde, sanayi ürünleri ticaretinde Gümrük Birliği'nin kurulmasını hedef olarak belirlemişlerdir. AET, bazı tarım ürünlerinde ithal kolaylıkları sağlarken pamuk ipliği, pamuklu dokuma ve rafine petrol ürünleri hariç Türk sanayi ürünlerine gümrük vergilerini ve kısıtlamaları derhal kaldırmıştır. Buna karşılık Türkiye ise Topluluk menşeli sanayi ürünlerine

⁴¹Uysal, Ceren (2001), "Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin Tarihsel Süreci ve Son Gelişmeler", 140-153,

⁴²Karluk, Rıdvan (1996), **Avrupa Birliği ve Türkiye**, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, İstanbul, s: 392

⁴³Bozkurt Enver-Ozcan, M.-Köktaş, A., (2004), **Avrupa Birliği Hukuku**, Asil Yay. Ankara, s: 348-351

⁴⁴ Aktekin Semih, HarnettPenelope, Öztürk Mustafa, Smart Dean (2009), **Çok Kültürlü Bir Avrupa İçin Tarih Ve Sosyal Bilgiler Eğitimi**, Ankara, s:15

uyguladığı gümrükleri kademeli şekilde 12 yılda kaldırmayı öngörmüş, korunması gereken hassas sanayi ürünleri için bu süre 22 yıl olarak öngörülmüştür.⁴⁵

4.2.1.3. Son Dönem

Ankara Anlaşması'nın 5. maddesinde, Türkiye ve Topluluk arasındaki ortaklık ilişkisinde son dönemin gümrük birliğine dayandığı ve âkit tarafların ekonomi politikaları arasındaki eşgüdümün güçlendirilmesi gerektiği vurgulanır.⁴⁶

4.3. Katma Protokol'un Yürürlüğe Girmesi ve Geçiş Dönemi

Ankara Anlaşması'nın öngördüğü Hazırlık Dönemi boyunca Türkiye, Topluluğa karşı herhangi bir yükümlülük altına girmemiştir. TBMM'de Hazırlık Dönemi sonrası Geçiş Dönemini başlatacak olan Katma Protokol'ün oy-laması sırasında Adalet Partisi ve Cumhuriyetçi Güven Partisi milletvekilleri olumlu oy kullanırlarken Cumhuriyet Halk Partisi ve Demokratik Parti milletvekilleri, Türkiye'nin Geçiş Döneminin getireceği ekonomik yükümlülükleri üstlenemeyeceğini savunarak Katma Protokol'e ret oyu kullanmışlardır.⁴⁷

Katma Protokol'ün I. Kısmı (md.2-35) 'Malların Serbest Dolaşımı' başlığını taşımakta ve sanayi ürünleri için Gümrük Birliği kurulması, Ortak Gümrük Tarifesinin Türkiye tarafından kabulü ve miktar kısıtlamalarının kaldırılma-sının esasları gibi bölümleri ele almaktadır. II. Kısım 'Kişilerin ve Hizmetlerin Dolaşımı' başlığını taşımakta, Türkiye ve Topluluk üyesi ülkeler arasında işçilerin serbest dolaşımı ile yerleşme hakkı, hizmet edimi ve ulaştırma konularına değinmektedir(md.36-42). 'Ekonomi Politikalarının Yaklaştırılması' kısmında ise ekonomi ve ticaret politikalarının eşgüdümü ve Topluluğun rekabet, vergileme ile ilgili hükümlerine ve mevzuatına Türkiye'nin nasıl uyum sağlayacağı konularına yer verilmiştir(md.43-48).⁴⁸

1970'li yıllarda sanayi ürünleri konusunda, Topluluğun genişlemesi ve Avrupa Serbest Ticaret Alanı'nın kurulmasının neden olduğu sorunlar ortaya

⁴⁵ Aktekin Semih, HarnettPenelope, Öztürk Mustafa, Smart Dean (2009), **Çok Kültürlü Bir Avrupa İçin Tarih Ve Sosyal Bilgiler Eğitimi, Ankara, s:15**

⁴⁶ A.g.e, s:15

⁴⁷Uysal, Ceren (2001), "Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin Tarihsel Süreci ve Son Gelişmeler",s:140-153,

⁴⁸Uysal, Ceren (2001), "Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin Tarihsel Süreci ve Son Gelişmeler",s:140-153,

çıkılmıştır. Diğer yandan gelişmekte olan ülkelerin mamul ve yarı-mamul mallarının gümrüksüz olarak Topluluk pazarlarına girmelerini sağlayan ‘Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi’ ve tekstil ürünlerindeki kısıtlamaların da Türkiye ekonomisine olumsuz etkileri olmuştur. Bu durum hükümetlerin Türkiye’nin tarım ürünlerindeki avantajlarının azaldığı ve sanayi ürünlerindeki yükümlülüklerinin ise arttığı yönündeki şikâyetlerine yol açmıştır. Topluluğun, çeşitli Akdeniz ülkelerinin sınai mallarının gümrüksüz olarak Topluluk pazarlarına girmesini sağlayan ve tarım ürünlerine de ayrıcalıklar tanıyan ‘Akdeniz Politikası’, Türkiye’nin tarım ürünlerinde sahip olduğu rekabet avantajlarını azalttığı ileri sürülmüştür. Ayrıca Katma Protokolün 36. maddesine göre 1976 ile 1986 yılları arasında kademeli olarak hayata geçirilmesi gereken işçilerin serbest dolaşımı bir türlü gerçekleşmemiş, bunun yanısıra 1974 petrol krizinin de etkisiyle Batı Avrupa’da artan işsizlik, yabancı işçi alımlarının durdurulmasına ve bir kısmının da geri gönderilmelerine neden olmuştur. 1980 yılında Batı Almanya, Fransa ve Benelüks ülkelerinin Türk vatandaşlarına vize uygu-lamaya başlaması ise soruna yeni bir boyut katmıştır. 1970’li yıllarda sanayi ürünleri konusunda, Topluluğun genişlemesi ve Avrupa Serbest Ticaret Alanı’nın kurulmasının neden olduğu sorunlar ortaya çıkmıştır. Diğer yandan gelişmekte olan ülkelerin mamul ve yarı-mamul mallarının gümrüksüz olarak Topluluk pazarlarına girmelerini sağlayan ‘Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi’ ve tekstil ürünlerindeki kısıtlamaların da Türkiye ekonomisine olumsuz etkileri olmuştur. Bu durum hükümetlerin Türkiye’nin tarım ürünlerindeki avantajlarının azaldığı ve sanayi ürünlerindeki yükümlülüklerinin ise arttığı yönündeki şikâyetlerine yol açmıştır. Topluluğun, çeşitli Akdeniz ülkelerinin sınai mallarının gümrüksüz olarak Topluluk pazarlarına girmesini sağlayan ve tarım ürünlerine de ayrıcalıklar tanıyan ‘Akdeniz Politikası’, Türkiye’nin tarım ürünlerinde sahip olduğu rekabet avantajlarını azalttığı ileri sürülmüştür. Ayrıca Katma Protokolün 36. maddesine göre 1976 ile 1986 yılları arasında kademeli olarak hayata geçirilmesi gereken işçilerin serbest dolaşımı bir türlü gerçekleşmemiş, bunun yanısıra 1974 petrol krizinin de etkisiyle Batı Avrupa’da artan işsizlik, yabancı işçi alımlarının durdurulmasına ve bir kısmının da geri gönderilmelerine neden olmuştur. 1980 yılında Batı Almanya, Fransa ve Benelüks ülkelerinin Türk vatandaşlarına vize uygu-lamaya başlaması ise soruna yeni bir boyut katmıştır.⁴⁹

Türkiye 1974 petrol bunalımının dış ödemeler dengesinde yol açtığı olumsuzluk nedeniyle ithalatını sürdürebilmek için dış borçlanmaya başvurmuş-tur. Fakat zaman içinde bu tercih yüksek enflasyon, sıfıra yaklaşan bir büyüme hızı, karaborsanın yaygınlaşması, döviz darboğazı gibi ekonomik sorunların giderek artmasına ve Türkiye'nin sürekli kredi arayışı içine girmesine yol açmıştır. Bu ekonomik şartlar altında, 12 Mart sonrası koalisyon hükümetleri, Türkiye'nin Topluluk ile ilişkilerinde sorumluluklarını yerine getirmesinin mümkün olmadığını vurgulamış ve geçiş dönemi şartlarının Türkiye lehine yeniden düzenlenmesini istemişlerdir.⁵⁰

Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik istikrarsızlık, Küba füze bunalımı ve Johnson mektubuyla başlayıp Kıbrıs müdahalesinin dış politikada yol açtığı sorunlarla birleşince ülkede Batı karşıtlığının artmasına yol açmıştır. Ancak bu gelişmelerin Topluluk ve Türkiye arasındaki ilişkileri kopma noktasına getirmesi beklenirken, Yunanistan, İspanya ve Portekiz'in tam üyelik yolunda ilerlemelerinin Türkiye'nin rekabet şartlarını olumsuz etkileyeceği endişesi, İran Devrimi ve Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgali ile değişen bölgesel dengeler ve iç politikada yaşanan istikrarsızlık nedeniyle 1980 yılın-da Adalet Partisi azınlık hükümeti tam üyeliğe geçişi hızlandırma talebini ifade etmiştir. Ayrıca hükümetin, ekonomide dışa açık bir büyüme modeli öngören 24 Ocak kararlarını uygulamak ve askeri müdahaleye karşı Batı'nın desteğini kazanmak istemesi, Topluluk ile ilişkilerini iyileştirme çabasının diğer nedenleri olarak görülebilir. Bununla birlikte 12 Eylül 1980 tarihinde Türkiye'de anayasal rejimin askeri darbe ile kesintiye uğraması Topluluk ile Türkiye arasındaki ilişkilerde siyasal açıdan sorunlu bir dönemi başlatmıştır.⁵¹

Milli Güvenlik Konseyi'nin bütün siyasi partileri kapatma kararına DİSK'in 52 yöneticisi için idam talebi ve Barış Derneği davası eklenince Avrupa Parlamentosu (AP), Komisyon ve Konsey'e Türkiye'de insan hakları ve demokratik özgürlükler sağlanana kadar, mali yardımın askıya alınmasını tavsiye etmiştir.

⁴⁹Uysal, Ceren (2001), "*Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin Tarihsel Süreci ve Son Gelişmeler*",s:140-153,

⁵⁰Uysal, Ceren (2001), "*Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin Tarihsel Süreci ve Son Gelişmeler*",s:140-153,

⁵¹ Çayhan, E. ve Ateşoğlu Güney, N. (1996), **Avrupa'da Yeni Güvenlik Arayışları: NATO-AB-Türkiye**, Afa Yayıncılık ve Tüses Vakfı, İstanbul, s:101

Bundan sonra Türkiye AT ilişkilerinde siyasi karar ve beklentilerin ön plana çıktığı ve uzun süre devam eden yeni bir süreç başlamıştır.⁵²

4.4. Türkiye' nin Tam Üyelik Başvurusu

Türkiye 14 Nisan 1987 tarihinde Ankara Anlaşması'nın dönemlerinin tamamlanmasını beklemeden AT'ye tam üyelik için başvurmuştur. Başvurunun hukuki dayanağı olarak da Roma Anlaşması'nın "Her Avrupalı Devlet Topluluğa Katılabilir" hükmünü göstermiştir.

Avrupa Komisyonu, bu konudaki raporunu konseye 18 Aralık 1989'da sunmuştur. Rapor 5 Şubat 1990 tarihinde konsey tarafından kabul edilmiştir. Komisyon adına raporu açıklayan Matutes, 1993'e kadar Tek Senet hedeflerine ulaşmadan tam üyelik başvurularını işleme koymayacaklarını ancak 1992 yılından sonra Türkiye'nin durumunun tekrar ele alınacağını, her şeyden önce Gümrük Birliği'nin tamamlanması gerektiğini belirtmiştir. Matutes, Türkiye'nin tam üyeliği önünde dört temel güçlük bulunduğunu açıklamıştır. Bunlar:⁵³

- Türkiye ile Topluluk ekonomisi arasındaki yapısal farklılıklar (hızlı nüfus artışı, tarım ağırlıklı ekonomi, gelir dağılımında bozukluklar, yüksek enflasyon...)
- Makro ekonomik dengesizlikler,
- Kalkınma düzeyi ve sosyal güvenlik farkı,
- Ekonomide yüksek düzeyde olan koruma oranları ve gümrük duvarları.

Her ne kadar Türkiye'nin başvurusu kabul edilmemiş olsa ilişkilerin geliştirilmesi için "işbirliği paketi" önerilmiştir ve bu pakette şu hususlara değinilmiştir.⁵⁴

⁵² Eralp, A. (1996). "Değişen Savaş-Sonrası Uluslararası Sistemde Türkiye ve Avrupa Topluluğu", Balkır, C. ve Williams, A.M. (der.) **Türkiye ve Avrupa İlişkileri**, Sarmal Yay., İstanbul, s:47

⁵³ Cihan Dura, Hayriye Atik, a.g.e, s.359

⁵⁴ Cihan Dura, Hayriye Atik, a.g.e, s.360

- Türkiye ile Topluluk arasında gelişme farkının azaltılması için sınai ve teknolojik işbirliğinin geliştirilmesi,
- Siyasi bağların güçlendirilmesi,
- Gümrük Birliği'nin 1995 sonuna kadar gerçekleştirilmesi, bu amaçla kotaların ve Ortak Gümrük Tarifeleri'nin Topluluk standartlarına yakınlaştırılması,
- Haksız rekabeti önlemek için Damping-Antidamping yasalarının çıkarılması,
- Mali işbirliğinin yeniden başlatılması, bu çerçevede Türkiye'ye 50 milyon karşılıksız olmak üzere, 600 milyon ECU'luk kredi açılmasıdır.

Bu paket içeriğine göre gelişmeler, Topluluk'la Türkiye arasında teknik ve siyasi alanlarda devam ederek 1994 yılına kadar gelmiştir.

4.5. Gümrük Birliği Sonrasında Türkiye-AB İlişkilerinde Gelişmeler

4.5.1.Helsinki Zirvesi (1999)

10-11Aralık1999 yılında yapılan Helsinki Zirvesi'nde Türkiye oybirliğiyle "aday ülkeler listesi"ne alınmıştır. Böylece tam üyeliğe adaylığı tescil edilmiş ve AB'ye katılım müzakerelerine başlanması için, Kopenhag ölçütlerini tam olarak yerine getirmesi kararlaştırılmıştır.⁵⁵ Kopenhag Kriterleri, Avrupa Birliği'nin 1999 Kopenhag Zirvesi kararları ile saptadığı ve AB tam üyeliği için tüm aday ülkeler tarafından yerine getirilmesi gereken asgari koşullardı. Kopenhag Kriterleri her ne kadar Merkez ve Doğu Avrupa Ülkeleri'nin (MDAÜ) AB'ye katılımı göz önünde bulundurularak belirlenmiş olsa da, sadece bu ülkeleri değil, Türkiye gibi aday

⁵⁵Cihan Dura, H. Atik, a.g.e., s.395

lkeleri de kapsamaktadır. Kopenhag Kriterleri; siyasi ve ekonomik kriterler ile AB'nin müktesebatının uyumu olmak üzere üç grupta toplanmaktadır.⁵⁶

- Siyasi Kriterler, Avrupa Birliği Antlaşması'nın tam üyelik maddesine eklenen¹⁸⁰ demokrasinin güvence altına alındığı istikrarlı bir kurumsal yapı, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve azınlık haklarına saygı koşullarıdır.
- Ekonomik Kriterler, iyi işleyen bir Pazar Ekonomisi ve AB içindeki piyasa glerine ve rekabet baskısına karşı koyabilme kapasitesidir.
- Topluluk müktesebatının kabul ile de AB'nin çeşitli siyasi, ekonomik ve parasal hedeflerine bağlılık ifade edilmektedir.

Helsinki Zirvesi'yle Türkiye diğer aday devletler gibi bir Katılım ncesi Stratejisi'nden yararlanacaktır. Bu strateji reformları teşvik etmeye ve desteklemeye yöneliktir. Helsinki Zirvesi sayesinde Türkiye, aday devletlerle Birlik arasında yapılan toplantılara katılma hakkı kazandı.⁵⁷

Avrupa Komisyonu, diğer aday ülkeler için olduğu gibi, bir katılım ortaklığının hazırlanmasına karar verdi ve müktesebatın benimsenmesi için ulusal bir program ile birlikte katılım ortaklığı AB Konseyi çerçevesinde oluşturulacaktır. Türkiye için, uygun izleme mekanizmaları kurulacak ve AB müktesebatının, Türkiye mevzuatının ve uyumunun analitik olarak incelenmesi için bir komisyon kurulacaktır. Bu sürece tarama süreci denilmektedir.(Screening süreci)⁵⁸

4.5.2.Katılım Ortaklığı Belgesi (2000)

Katılım Ortaklığı Belgesi, yeliğe hazırlanma sürecinde aday ülkenin kısa ve orta vadede aşama kaydetmesi gereken öncelikli alanları ortaya koyar ve bu erevde gerekli olan mali yardım çerçevesini belirtir. Kısa vadede yerine

⁵⁶KV, **Avrupa Birliği ve Türkiye-AB İlişkileri Hakkında Doğru Bilinen Yanlışlar**, (KV Yayınları, No:178, İstanbul, Haziran 2005), s.25

⁵⁷ AT Anlaşması'na, Amsterdam Anlaşması ile eklenen 6(1). maddesi

⁵⁸ S. Rıdvan Karluk, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, (6.Basım. İstanbul: Beta Basım Yayıncılık, 2002),s.687

getirilmesi gereken öncelikler bir yıllık süreyi kapsarken, orta vadedeki öncelikler gerçekleşmesi bir yıldan fazla sürecek konularda oluşur.⁵⁹

Avrupa Komisyonu, Türkiye için, ilk Katılım Ortaklığı Belgesi'ni 8.11.2000 tarihinde yayınladı.

5.5.2.1. Amaçlar

Katılım Ortaklığı Belgesi, Türkiye tarafından Avrupa Birliği'ne katılım yolunda kaydedilen ilerlemelere ilişkin komisyonun yıllık ilerleme raporunda belirlenen öncelikli faaliyet alanlarını, söz konusu önceliklerin gerçekleştirilmesine yardımcı olacak mali araçlar ve bu yardımı kullanma koşullarını tek bir çerçeve altında toplamayı amaçlamaktadır. Katılım Ortaklığı Belgesi, aday ülkelerin katılım hazırlıklarını desteklemeye yönelik bir siyasi araçlar dizisi platformu oluşturmaktadır. Türkiye'nin, gözden geçirilmiş Katılım Ortaklığı Belgesi temelinde, Topluluk müktesebatının üstlenilmesine ilişkin gözden geçirilmiş bir Ulusal Program hazırlaması beklenmektedir.

4.5.2.2. İlkeler

Her aday ülke için belirlenen alanlar, bu ülkelerin her birinin Kopenhag kriterlerinden doğan yükümlülüklerini yerine getirme kapasitelerine göre saptanmıştır. Kopenhag kriterlerine göre, aday ülkenin katılımı;

- Aday ülkede demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, insan haklarını, azınlıkların korunmasını ve azınlıklara saygıyı garanti altına alan kurumların istikrarının sağlanmasını,
- İşleyen bir piyasa ekonomisinin yanı sıra, Birlik içerisindeki piyasa güçleri ve rekabetçi baskıya karşı koyabilme kapasitesini,

⁵⁹ Avrupa Birliği Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, **Avrupa Birliği Genişleme Sürecinde Türkiye**, (Ankara: Eylül, 2003), s.8

- Siyasi, ekonomik ve parasal birliğin amaçlarına uyum da dahil olmak üzere, üyelik yükümlülüklerini üstlenme kabiliyetini gerektirmektedir.

Avrupa Konseyi, 1995 yılında Madrid'deki toplantısında katılım sonrası Topluluk politikalarının uyumlu bir şekilde uygulamaya koyulmasının sağlanması için, aday ülkelerin idari yapılarını düzenlemeleri gerektiğinin altını çizmiş; 1997 yılında Lüksemburg'da ise, müktesebatın aday ülkelerin mevzuatına dâhil edilmesinin gerekli olduğunu ancak bunun tek başına yeterli olmadığını ve etkin uygulamasının sağlanması gerektiğini vurgulamıştır. 2000 ve 2001 yıllarındaki Feira ve Göteborg'taki Avrupa Konseyleri, müktesebatın yürürlüğe koyulması ve uygulanmasının önemini teyit etmiş ve bunun idari ve adli yapıların güçlendirilmesi ve reformu yönünde önemli çabalar gerektirdiğini eklemiştir.

Katılım Ortaklığı Belgesi'nde özellikle; Kopenhag siyasi kriterleri vurgulanarak; Kıbrıs konusunun çözümlenmesi, ifade özgürlüğüne ilişkin hukuki ve anayasal düzenlemeler, sivil toplumun geliştirilmesinin desteklenmesi, idam cezasının kaldırılması gibi siyasi kriterlerin yanında ekonomik kriterler ve mevzuata uyumla ilgili konularda değişikliklere yer veriliyor.

4.5.2.3. Kısa Vadeli Öncelikler (2001)

Siyasi Kriterler: Kıbrıs sorununun çözümüne destek verilmesi, ifade özgürlüğü, toplantı hakkı ve dernek kurma özgürlüğü, işkence ile mücadele, insan hakları konusunda eğitim, memur, hakim ve savcıların AB mevzuatına uyumu, ölüm cezasının kaldırılması, Güneydoğu'daki durumun iyileştirilmesi, anadilde TV ve radyo yayını yapma hakkı gibi konulara değinildi.

Ekonomik Kriterler: IMF ve Dünya Bankası ile kararlaştırılmış programlara uyum ve enflasyonla mücadele; Tarımsal reform ve özelleştirmenin sürmesi; iç pazarda fikri ve sinai haklar mevzuatına uyum, malların serbest dolaşımı, rekabet, kamu alımlarında ve vergilendirmede müktesebata uyum; tarımı güçlendirme, balıkçılık, taşımacılık, ulaştırma, enerji ve çevre konusunda müktesebatın üstlenilmesi için programlar hazırlanması; gümrükler, çocuk işçilerin sorununun çözümü ile ilgili konular yer almıştır.⁶⁰

⁶⁰ S.RıdvanKarlık,ÖzgürTonus, **Avrupa Birliği Kapısında Türkiye**, (1.Basım.Ankara: Turan Kitabevi Yayınları, Mayıs 2002), s.44

4.5.2.4.Orta Vadeli Öncelikler

Siyasi Kriterler: Tüm bireylerin temel özgürlükler ve insan haklarından tam olarak yararlandırılması, Türk Anayasası'nın ve diğer ilgili mevzuatın Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ışığında gözden geçirilmesi, ölüm cezasının kaldırılması, hapisane koşullarının uluslararası normlara uygunlaştırılması; Milli Güvenlik Kurulu'nun bir danışma organı haline getirilmesi, Güneydoğu'da olağanüstü hale son verilmesi; tüm vatandaşların, kökenlerine bakılmaksızın, kültürel hakları ile eğitim haklarını kullanmaları sağlayacak yasal ortamın oluşturulması.⁶¹

Ekonomik Kriterler: Özelleştirmenin tamamlanması, tarım ve mali sektör süreçlerinin tamamlanması; emeklilik ve sosyal güvenlik sisteminin sürdürülebilir kılınması; genç kuşaklara ve geri kalmış yörelere öncelik verilerek eğitim ve sağlığın genel düzeyinin yükseltilmesi; iç pazarda malların serbest dolaşımı açısından AB müktesebatı ile uyumun tanımlanması, sermayenin serbest dolaşımı bakımından özellikle yabancı yatırımlara yönelik kısıtlamaların kaldırılması; rekabet, kamu alımları, vergilendirme, enerji, ulaştırma ve telekomünikasyonda AB müktesebatına uyumun tamamlanması, tarımda müktesebat hazırlıklarının tamamlanması; ekonomik ve parasal birlik kapsamında Avrupa Merkez Bankası Sistemi'ne katılmak üzere Merkez Bankası Kanunu'nun yeniden düzenlenmesi, Merkez Bankası'nın hükümetten bağımsızlığının tamamlanması. Ayrıca orta vadeli önceliklerde kadınlara karşı ayrımcılık uygulamalarının ortadan kaldırılması; istatistik, adalet, içişleri, gümrük, çevre konularında yapılması gerekenler de yer almaktadır.⁶²

Katılım Ortaklığı Belgesi, özellikle Kıbrıs, Ege ve azınlık hakları gibi konuları Türkiye önüne önkoşul olarak koymuştur. Katılım Ortaklığı Belgesi'nin içeriği "çok geniş bir alana yayılıyor ve yoğun bir hukuksal dönüşümü gerekli kılıyordu."⁶³

Belgenin yayınlandığı tarihte, gerek Türkiye'deki 57. Hükümet'ten (DSP, MHP, ANAP Koalisyon Hükümeti), ordudan ve birçok yazarımızdan belgeye dair eleştiriler geldi. O zaman ki TBMM Başkanı, Katılım Ortaklığı Belgesi'nin, Serv'den daha ağır koşullar içerdiğini vurgulamıştır. Katılım Ortaklığı Belgesi'nin

61 Cihan Dura ve Hayriye Atik, **a.g.e.**, s.404

62 Cihan Dura, Hayriye Atik, **a.g.e.**, s.405

63 Metin Aydoğan, **Avrupa Birliğinin Neresindeyiz ?**(İstanbul: Kum Saati Yayınları, 2002), s.187

ilk haline “hayır” diyen Ankara, aralarında fazla bir fark olmayan ikincisine “evet” demek zorunda kaldı.

4.5.3.Ulusal Program (2001)

AB komisyonu tarafından Katılım Ortaklığı Belgesi'nin hazırlanmasının ardından, Devlet Planlama Teşkilatı tarafından ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının da katkıları alınarak Avrupa Birliği Genel Sekreterliği Koordinatörlüğü'nde başlatılan çalışmalar sonucunda hazırlanan “Avrupa Birliği müktesebatının üstlenilmesine ilişkin Türkiye Ulusal Programı” 24.03.2001 tarihli ve 24352 mükerrer sayılı Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. 26.03.2001 tarihinde, Dışişleri Bakanı İsmail Cem tarafından komisyonun genişlemeden sorumlu üyesi GünterVerheven'e sunulmuştur.⁶⁴

Müktesebatın uygulanması amacıyla AB tarafından hazırlanan Katılım Ortaklığı Belgesi dikkate alınarak, Türkiye tarafından hazırlanan siyasi ve ekonomik kriterlerle, üyelikten kaynaklanan yükümlülükleri üstlenebilme kapasitesi olarak ifade edilen Kopenhag Kriterleri’ni detaylı olarak kapsayan Ulusal Program, ekonomiden, sağlık ve tarıma kadar çok geniş bir alanı kapsamaktadır.⁶⁵¹⁸⁸

Ulusal Program beş ana başlıktan oluşmaktadır. Bu başlıklar sırasıyla Kopenhag Siyasi ve Ekonomik Kriterleri’ne uyum için yerine getirilecek çalışmalar, AB mevzuatının 29 başlığı altında Türk mevzuatının uyumu için yapılacak çalışmalar, mali programa ve müktesebatın uygulanmasına yönelik idari kapasitenin gelişmesi için yapılacak çalışmaları içermektedir. Kısa vadede düzeltilmesi gereken yasal düzenlemelerin 24 Mart 2002’de tamamlanması öngörülmüş, orta vadeli tedbirler için herhangi bir tarih verilmemiştir.

Siyasi Kriterler olarak Türkiye Hükümeti, siyasi, idari ve yargı reformlarını 2001 yılında hızlandıracak; insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü konularında kaydedilecek gelişmeleri sürekli izleyip, gerekli önlemleri alacak; demokrasi ve insan haklarında başta anayasasında değişiklikleri, yasal düzenlemelerin de çerçevelerini belirleyecektir.

⁶⁴DTM, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, (5. Baskı, Ankara: Kasım 2002), s.464

⁶⁵ Avrupa Birliği Komisyonu Türkiye Temsilciliği, **Avrupa Birliğinin Türkiye’de Desteklediği Programlar 2003-2004**, (Ankara: Aralık 2003), s.11

Bu çerçevede başta düşünce ve ifade özgürlüğü olmak üzere, dernek kurma, toplantı hakkı, işkenceyle mücadele, sivil toplumun güçlendirilmesi, yargının işlevselliğinin ve verimliliğinin artırılması, gözaltı ve ceza evlerindeki tutukluların koşullarının iyileştirilmesi, devlet memurlarının ve diğer kamu görevlilerinin insan hakları alanında eğitilmesi ve benzeri konularda, kısa ve orta vadede bir dizi yasal ve idari alınması öngörülmüştür.

Ekonomik Kriterler olarak da; 1999 yılında başlatılıp, Şubat 2001' deki ekonomik kriz nedeniyle askıya alınan Ekonomik Program'ın, yapısal reformlarla yeniden işlerlik kazanmasına karar verilmiştir.

Yapısal reformlar kapsamında; sosyal güvenlik sisteminin düzenlenmesi; vergi tabanının yenileştirilmesi ve kayıt dışı ekonominin önüne geçilmesi, mali sektörde kurulacak olan Bakanlık Düzenleme ve Denetleme Kurulu ile bankacılık sisteminin düzenlenmesi bu bağlamda Merkez Bankası Kanun Taslağı'nın yasallaşması yönünde çalışmalar; tarımda doğrudan gelir desteği, sermaye piyasasının uluslararası şartlara taşınması, özelleştirme reformunun tamamlanması, mali şeffaflık kapsamında bütçe içi ve dışı fonlardan program çerçevesinde öngörülenlerin kapatılması kararlaştırılmıştır.⁶⁶

Üyelik yükümlülüklerini üstlenebilme kapasitesi Katılım Ortaklığı Belgesi'nin orta vadeli öncelikler kapsamında malların serbest dolaşımı, vergilendirme, ekonomik ve parasal birlik, istatistik, istihdam ve sosyal politika, enerji ile adalet ve içişleri, Türk Rekabet Hukuku, sermayenin serbest dolaşımını, ulaştırma, mali hizmetler, eğitim, telekomünikasyon, çevre, gümrük birliği, tüketicinin korunması konularında AB müktesebatına uyum için yapılması gereken çalışmalara yer verilmiştir.⁶⁷

⁶⁶DTM, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, (5. baskı, Ankara: Kasım 2002), s.465

⁶⁷DTM, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, (5. baskı, Ankara: Kasım, 2002), s.477

4.5.4.Kopenhag Zirvesi (2002)

Avrupa Birliği gelişme sürecinde önemli bir dönüm noktası olan Kopenhag Zirvesi 12-13 Aralık 2002 tarihinde yapılmıştır. Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Slovakya, Estonya, Letonya, Litvanya, Slovenya, GKRY ve Malta ile yürütölen katılım müzakerelerinin sonuçlandığı zirvede, Katılım Antlaşması'nın ardından on aday ölkenin 1 Mayıs 2004 tarihinden itibaren Birlik üyesi olması kararlaştırılmıştır.⁶⁸

Müzakerelerin sürdüröldüğü Bulgaristan ve Romanya'da müzakerelerin tamamlanma tarihi 2007 olarak belirlendi.

Türkiye açısından, 1999 Helsinki Zirvesi kararları hatırlatılarak Türkiye'nin diğer aday ölkelere uygulanan kriterler temelinde bulunan bir aday öлке olduğu vurgulanmıştır. Türkiye'nin son zamanlarda yaptığı yasal değişiklikler ve bu değişikliklerle ilgili aldığı uygulama tedbirlerinin Katılım Ortaklığı belgesindeki öncelikli alanların pek çoğunu kapsadığı ifade edilerek, Avrupa Komisyonu'nun raporları ve tavsiyeleri temelinde 2004 yılındaki Avrupa Zirvesi'nin, Türkiye'nin Kopenhag Siyasi Kriterleri'ni yerine getirdiği kararını alması halinde, AB'nin Türkiye ile katılım müzakerelerine gecikmeksizin başlayacağı ifade edilmiştir. Komisyon Başkanı Prodi, Türkiye'nin hem yasal hem de uygulamada Kopenhag Kriterleri'ni karşılayacak reformlara devam etmesini sağlayacağını ifade etmiş, komisyonun nesnel ve tarafsız bir biçimde Türkiye'deki ilerlemeyi rapor edeceğini ve tavsiyelerde bulunacağını söylemiştir.⁶⁹

4.5.5. Katılım Ortaklığı Belgesi (2003)

Avrupa Komisyonu, Ekim 2002'de yayınladığı ve Avrupa Konseyi'nce kabul edilen İlerleme Raporu'na dayanarak ve Türkiye'nin kriterlere uyumunu kolaylaştırmak amacıyla Gözden Geçirilmiş (revize edilmiş) Katılım Ortaklığı

⁶⁸ İKV, **AB ve Türkiye – AB İlişkileri Temel Kavramlar Rehberi**, (İKV Yayınları, No:172, 3.Baskı, İstanbul:Mayıs.2005), s.133

⁶⁹ **Güncel Haber**, (Ekim-Aralık 2002), s.1

Belgesi'ni yayınladı.⁷⁰Gözden Geçirilmiş KOB, 19 Mayıs 2003 tarihindeki AB Konseyi'nde kabul edilmiştir. KOB'daki önceliklere uyumun, Türkiye'nin AB üyeliği yolundaki ilerlemesine yardımcı olacağı bildirilmiştir. Bu amaçla hükümet, öncelikle Kopenhag Zirvesi'nden sonra TBMM'den dört Uyum Yasa Paketi (4, 5, 6 ve 7) daha geçirmiş ve Kopenhag siyasi kriterlerine uyum konusunda önemli adımlar atmıştır.

24 Temmuz 2003 tarihinde yayımlanan İkinci Ulusal Program'da, Birinci Ulusal Program'da öngörüldüğü şekilde temel hak ve özgürlükleri, demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, insan haklarını, azınlıkların korunması ve saygı görmesi konusundaki düzenlemeleri güçlendiren ve güvence altına alan kapsamlı anayasal ve yasal reformların gerçekleştirildiği vurgulanmıştır.

4.5.6. Tam Üyelik Yükümlülüklerini Üstlenebilme Kapasitesi

4.5.6.1. Malların Serbest Dolaşımı

- Ticaretin önündeki teknik ve idari engellerin kaldırılması. Avrupa standartlarının uyum ve uygulamasının hızlandırılması. Etkili bir pazar içi denetimin ve malların serbest dolaşımının, iç pazar mevzuatına uygun olarak temin edilmesi.
- Belgelendirme ve uygunluk değerlendirme ve işaretlemesi uygulamalarına, Yeni ve Global Yaklaşım direktiflerine uygun şekilde başlanması; mevcut piyasa denetimi ve uygunluk değerlendirme yapılarının ekipman ve eğitim yoluyla güçlendirilmesi ve idari altyapı oluşturulması; uyumlaştırılmamış sektörlerde karşılıklı tanıma çalışmalarının tamamlanması.
- Uyumlaştırılmamış alanlar hakkında, karşılıklı tanıma ve mevzuat uyumuna ilişkin çalışmaların tamamlanması (AT ve ilgili yasal araçların 28 ile 30 Maddeleri)

⁷⁰ Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, **Avrupa Birliği Genişleme Sürecinde Türkiye**, (Ankara, Eylül, 2003), s.8

- Standardizasyon, belgelendirme ve piyasa gözetimine ilişkin işlevlerin ayrıştırılması için etkili bir metroloji altyapısının oluşturulması ve Türk Standartları Enstitüsü'nün yeniden yapılandırılması.
- Kamu ihalesi mevzuatının AB müktesebatı ile uyumunun tamamlanması.
- Yeni Kamu İhale Kanunu'nun uygulanması ve izlenmesi için Kamu İhalesi Kurumu'nun kapasitesinin artırılması.⁷¹

4.5.6.2. Hizmetlerin Serbest Dolaşımı

- Yerleşme hakkı ve hizmet sunma özgürlüğüne ilişkin AT Antlaşması hüküm karşısındaki potansiyel engellerin belirlenmesi ve kaldırılması.
- Bilgi toplumunda hizmet sunulmasına ilişkin AB mevzuatına uyumun sağlanması.
- Mali hizmetlerde mevzuat uyumunun tamamlanması ve denetim organlarının bağımsızlıklarını da sağlayacak şekilde denetim yapılarının ve uygulamanın güçlendirilmesi.
- AB bankacılık ve sigortacılık mevzuatı ile uyumun tam olarak sağlanması ve sigortacılık denetim kurumunun oluşturulması.
- Kişisel verilerin korunmasına ilişkin müktesebata uyumun sağlanması.

4.5.6.3.Sermayenin Serbest Dolaşımı

- Türkiye'deki tüm ekonomik sektörlerde (AB'den gelen) yabancı yatırımlara yönelik tüm sınırlamaların kaldırılması.

⁷¹ www.dtm.gov.tr/abigm/tabi/kob/KOB-DPT2 1Nisan2003 .pdf

4.5.6.4.Sosyal Politika ve İstihdam

- İş hukuku, kadın ve erkeklere eşit muamele, mesleki sağlık ve güvenlik, ayrımcılıkla mücadele ve kamu sağlığı alanlarındaki AB mevzuatının iç hukuka aktarımı için bir program kabul edilmesi.
- Uyumlaştırma giderlerinin ve mevcut kamu ve özel kaynakların gerçekçi tahakkukuna dayanan yatırımların finansmanı için yıllık planların hazırlanması.
- Aktif ve bağımsız bir sosyal diyalog ortamı için gerekli unsurların sağlanması, bu çerçevede öncelikle sendikal hakların güvence altına alınması, sendikalar üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması.
- Sosyal ortakların kapasite yaratma çabalarının desteklenmesi, bu destek verilirken bağımsız sosyal diyalog ile istihdam ve sosyal politikayı hazırlama ve uygulamada gelecekte oynayacakları rolün göz önünde bulundurulması.
- Çocuk işçi sorununun çözümü için çabaların sürdürülmesi.
- Bu alandaki müktesebatın aktarılması için çalışan tüm kurumların kapasitelerinin gözden geçirilmesi.⁷²

4.5.6.5. Gümrük Birliği

- Serbest bölgeler mevzuatının uyumlaştırılması ve yeni Gümrük Kanunu ve uygulama hükümlerinin yürürlüğe koyulmasının sağlanması.
- Gümrük idarelerinin yürütme ve uygulamaya yönelik kapasitelerinin güçlendirilmesi.
- Müktesebat uyumu ve 1/95 sayılı Karar'ın dolandırıcılıkla mücadele soruşturmalarına hükümlerine uyumla ilgili tam idari işbirliğinin sağlanması.

⁷² www.dtm.gov.tr/abigm/tabii/kob/KOB-DPT21Nisan2003.pdf

- Ticari nitelikli devlet tekellerinin, Türkiye ile AB üye ülkeleri arasında mal ticaretinde ayrımcılık yapılmamasını sağlayacak şekilde düzenlenmesi.
- Hizmetler ve kamu alımları alanlarında yeni müzakere turlarının başlatılması.
- Ticaret politikasının Topluluk politikasına uyumlaştırılmasına paralel olarak GSP'de (Genelleştirilmiş Serbest Piyasa) dahil olmak üzere menşee kurallarının AB tercihli rejimleriyle uyumlaştırılması.

5.5.7. AB- Brüksel Zirvesi (17 Aralık 2004)

Brüksel zirvesinde Türkiye ile katılım müzakerelerine başlanması kararı alındı. Türkiye ile müzakerelere başlanması konusunda anlaşmaya varıldı. Müzakereler çerçevesinde ele alınacak konular şu şekilde belirlendi:

- Müzakerelerin esasının, hükümetler arası konferansta belirlenmesi ve müzakere başlıklarının her biri ayrı olacak şekilde politika alanlarına ayrılması,
- Konseyin müzakere başlığının geçici olarak kapatıp, uygun olduğunda her başlığın açılması için gerekli koşulların belirlenmesi; ilgili müktesebat başlığına bağlı olarak bu koşulların, mevzuat uyumu ve müktesebatın yeterli derecede uygulanmasının yanı sıra AB ile yapılan sözleşmeye bağlı olarak ortaya çıkan yükümlülüklerle dayanması,
- Uzun geçiş dönemleri, istisnalar, özel düzenlemeler yada kalıcı koruma önlemlerinin göz önünde bulundurulması; komisyonun uygun gördüğü hallerde, bunları kişilerin serbest dolaşımı, yapısal politikalar yada tarım gibi alanlarda müzakere çerçevesi önerilerine kayması,
- Aday ülkenin Birlik'e katılımının mali yönlerinin, uygulanan Mali Çerçeve kapsamında ele alınması;

- Müzakerelerin hedefinin Birlik'e üyelik olması; bu müzakerelerin açık uçlu olması; Kopenhag kriterleri göz önünde bulundurulduğunda, aday ülkenin tüm gereklerini yerine getirmediği takdirde, aday ülkenin Avrupa yapılarına en sıkı bağlarla bağlanmasının temin edilmesi;
- Özgürlük, demokrasi, insan hakları ve temel özgürlüklere saygı ve hukukun üstünlüğü konuları ihlal edilmesi durumunda, komisyonun kendi ya da üye ülkelerin üçte birinin talebiyle müzakerelerin askıya alınıp alınmamasının tavsiye edilmesi ve müzakerelerin yeniden başlaması için gerekli koşulların önerilmesi kararlaştırıldı.

4.5.8. AB-Brüksel Zirvesi (16-17 Haziran 2005)

Avrupa Konseyi'nin Brüksel'de 16-17 Haziran 2005 tarihlerinde gerçekleştirilen zirvenin sonuç bildirgesinde ele alınan konular, mali perspektif; ekonomik, sosyal ve çevre konuları; özgürlük, güvenlik ve adalet alanı ile dış ilişkilerdir.

Avrupa Konseyi genişlemeye ilişkin olarak 17-18 Haziran 2004 ve 16-17 Aralık 2004 tarihli zirve kararlarına atıfta bulunmuş ve söz konusu kararların tam olarak uygulanması gereğine vurgu yapmıştır. Burada Türkiye için müzakere çerçevesi yeniden açıklanarak, 16-17 Aralık 2004 tarihli zirvede kararlaştırılan 3 Ekim 2005'te müzakerelerin başlatılması hususu yinelenmiştir.⁷³

⁷³ www.dtm.gov.tr/ab/songelismler/zirve.htm(22 Temmuz 2005)

BÖLÜM V

AVRUPA BİRLİĞİ-ORTAK TARIM POLİTİKASI

5.1. Gündem 2000 Sonrası Oluşan Yapı ve Olası Gelişmeler

Roma Anlaşması Birlik'in tümünde geçerli olacak tarım politikasının ve ortak piyasa düzenlerinin (OPD-Common Organization of the Market) yasal temelini oluşturmaktadır. Avrupa Birliğinin Ortak Tarım Politikası (OTP) 1999 yılında uygulamaya konan Gündem 2000 kararlarından sonra, 1992 yılında başlayan reform sürecini önemli oranda tamamlamıştır. Genel olarak bakıldığında reform, üye ülkelerin tarıma ve kıra desteklerinde bağımsızlıklarını artırmaktadır. Gelecek yıllardaki uygulamalar politikaların Birlik düzeyinden ulusal düzeye geçişin derecesini belirleyecektir.

MacSharry kararlarıyla 1992'de başlayan reform sürecinin devam ettirilip tamamlanmasında en önemli iç etken politikaların yıllardır artan maliyetinin artık sorgulanır hale gelmesidir.⁷⁴ AB'nin, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) tarım görüşmelerinin yeni dönemindeki pazarlıklarda hareket alanını genişletme isteği dış etken olarak ortaya çıkmaktadır. Tüm baskılara rağmen, AB gene de üreticileri kollayarak, politikaların toplam maliyetini aynı düzeyde tutmayı, fakat desteklerin türünü değiştirmeyi tercih etmiştir. Önemli ürünlerde, yapılan fiyat desteklerinden vazgeçilerek, üretim kararlarından bağımsız doğrudan telafi ödemelerine geçilmiştir. Şeker ve süt gibi bazı ürünlerde ortak piyasa düzenlemeleri, ya Gündem 2000 reformları dışında tutulmuş ya da reform süreci ertelenmiştir.

OTP' nin tarihsel gelişimi ve nedenlerini tartışmak konumuzun çerçevesini aşmaktadır. Gündem 2000 sonrası oluşan genel politika çerçevesine ve ürün düzeyindeki politikalara ağırlık verilecektir.⁷⁵

⁷⁴Çakmak, E. H. (1992). "Medium-Term Growth Prospects for Turkish Agriculture: A Sector Model Approach," *The Developing Economies*, 30(2), Haziran, ss. 132-53.

⁷⁵Çakmak, E. H., E. Yeldan ve O.Zaim (1996). "The Rural Economy Under Structural Adjustment and Financial Liberalization: Results of a Macro-Integrated Agricultural Sector Model for Turkey," *Canadian Journal of Development Studies*, Vol. XVII, No.3, 1996, ss. 427-47.

5.2. Gündem 2000 Tarım Politikaları Reform Programına Genel Bakış

AB-OTP'nin ilk uygulamaya başlandığı yıllarda ana amacı tarımda üretkenliği artırmak olarak belirlenmişti. Politikalar amacı gerçekleştirilmedi o kadar başarılı oldu ki, bir süre sonra OTP fazla üretimi yönetim programı haline geldi. OTP 1980'lerde ve 1990'ların birinci yarısında hem fazla üretimi azaltmak ve hem de uluslararası anlaşmalara uyabilmek için müdahale fiyatlarında düşüşler gerçekleştirildi ve üretimde sübvansiyon almak için miktar kısıtlamaları konuldu.

Ancak, yapılan reformlar üretim fazlasını ve politikaların mali yükünü azaltmadı. DTÖ-Tarım Anlaşması'nın yeni dönem görüşmelerinde pazarlık gücünü yükseltmek ve özellikle doğu ve orta Avrupa'ya genişlemenin maliyetini azaltmak isteyen AB, 1997 yılında OTP'de ciddi değişiklikler içeren "Gündem 2000" programını tartışmaya açtı. Mart 1999'da Bakanlar Konseyi tarafından değişikliğe uğrayarak kabul edilen programı ana hatlarıyla incelemek AB'de tarım politikalarının yönünü belirlemek açısından önemlidir. Gündem 2000 programında tarım politikalarının belirlenmesinde üç öncelik dikkate alınmıştır:

- Genişleyen ihracat pazarlarında ve Birlik içinde tarım sektörünün rekabetçi konumunun gelişmesini sağlamak,
- Çevreye duyarlı üretim tekniklerini teşvik etmek,
- Üreticilerin yaşam standardına katkıda bulunarak kırsal ekonominin gelişmesini sağlamak.
- Yeni politikaların ulaşmaya çalıştığı amaçlar açıkça belirtilmiştir:
- Aşırı desteğe başvurmadan dünya pazarlarında rekabet edebilen ve aynı zamanda
- Üreticilere hakça bir yaşam standardı sağlayan bir tarım sektörü,
- Tüketicilere kaliteli ürünler sunabilen güvenli üretim teknolojileri,
- Avrupa gıda üretiminin zengin geleneğini yansıtan çeşitlilik,
- Kırsal nüfusu için istihdam yaratabilecek kırsal yerleşim yerleri,

- Çevreye duyarlı, doğal kaynakların korunmasına öncelik veren bir tarım,
- Birlik ve ulusal karar düzeylerinin kesin olarak belirlendiği daha basit ve kapsamı geniş politika,
- Kamu desteği ile tarım kesiminin topluma sağladığı tüm yarar ve hizmetler arasında açıkça ilişki kuran bir tarım politikası
- Yeni OTP belirgin olarak üç amacı ortaya koyuyor: REKABETÇİ, SÜRDÜRÜLEBİLİR ve KALİTE ODAKLI bir tarım sektörüne ulaşmak.

Bu amaçları gerçekleştirmek için onlarca yeni düzenleme yapılmış ve reform için kaynak dağılımı Mart 1999'da yapılan Berlin zirvesinde karara bağlanmıştır. Tarımsal bütçe yılda ortalama 38 milyar euroyu piyasa politikalarına (hayvan ve bitki sağlığı dahil) ve 4.3 milyar euroyu kırsal gelişme harcamaları olmak üzere toplam 42.3 milyar euroyla sınırlandırılmıştır. Yeni düzenlemeler tarla ürünleri (tahıl, yağlı tohumlar ve protein ürünleri), sığır eti, süt ve süt ürünleri, şarap üretimini, yeni kırsal gelişme çerçevesini, doğrudan destekler için yatay kuralları ve OTP'nin finansmanını kapsamaktadır. Ayrıca zeytinyağı ve tütünde daha önce yürürlüğe sokulmuş düzenlemeler değiştirilmiştir.

Gündem 2000 çerçevesinde yapılan reformun içeriği kısaca şöyle özetleyebiliriz:

- Rekabet gücünü artırmak için daha düşük müdahale fiyatları
- Üreticiler için hakça yaşam standardı
- Uluslararası görüşmelerde Birlik'in pazarlık pozisyonunu güçlendirme
- Gıda kalitesi ve güvenliğinin yanında, çevreye duyarlılık ve hayvan sağlığını da içeren kaliteli üretimi öne çıkarma
- Çevre koruması ile OTP'nin ilişkilendirilmesi
- Kırsal gelişme çerçevesinin belirlenerek OTP'nin kapsamına dahil edilmesi

- Politika yönetimini bölgesel sorunları çözmek ve desteğin ihtiyaca göre dağıtımını sağlamak için merkezîyetçi olmaktan çıkarılması
- Program yönetmeliklerinin daha basit hale getirilmesi

Kurumsal ve yasal altyapı gelişmelerini tamamlamış ve destek için kaynak hesabını yapmış Avrupa Birliği'nde, tarım politikaları 1960'lardan bu yana, sorunlarla karşılaşıldığında politikalarda temkinli değişiklikler yapılmıştır. Yeni politika amaçlarının bugünden yarına gerçekleştirilmesi imkansızdır. Bu yüzden AB Gündem 2000 ile uzun dönem tarımsal ve kırsal gelişme stratejisini çizmiştir. Uzun dönem amaçlar belirlenmiş, bu amaçlara hizmet edecek yapılabilir araçlar uygulamaya sokulmuştur. Amaçlara erişmenin epeyce zaman alacağı açıktır.

Gündem 2000'de genelde dikkati çeken en önemli nokta bahsedilen amaçlara ağırlık verilmemiş olmasıdır. Çevre ve kırsal gelişme konularından programda sıkça bahsedilse de, politikaları yönünün değiştirmede belirleyici olabilecek yaptırımlar yer almamaktadır. Ancak yapılan düzenlemeler, iç ve dış piyasalarda Birlik tarımının en azından tahıllar gibi, bazı önemli ürünlerde fiyat rekabeti yapabilecek düzeye gelmesini sağlayacaktır. Adaylardan beklenen sürdürülen politikalara uyum göstermektir. Ancak bu tür uyum gerekliliği son aşamada gerekmektedir. Önce kurumsal ve yasal altyapıların tamamlanması ve tarımsal yapının OTP'den yararlanabilir hale getirilmesi gerekmektedir.

5.2. AB'de Ortak Piyasa Düzenleri

Ortak Piyasa Düzenleri (OPD), OTP'nin en eski ve en önemli araçlarıdır. Üye devletlerarasında tarım mallarının serbestçe ticaretinin yapılmasının sağlayan düzenlemelerin sayısı zamanla artmış ve tarımsal üretimin yüzde 90'ını kapsar hale gelmiştir.

Destek mekanizmalarına göre sınıflandırılmış OPD'ler Tablo 1'de sunulmaktadır.

Mekanizmalar müdahale kuruluşlarının taban fiyatından alım yapmalarından sadece gümrük tarifesinin olduğu bir yelpaze içinde yer almaktadır.

Tablo 1. Gündem 2000 Sonrası Tarım Mallarının Ortak Piyasa Düzenlerine (OPD) göre Sınıflandırılması

Şartlı müdahale ve taban fiyatlı OPD	Otomatik müdahale vetaban fiyatlı OPD	Karışık OPD (fiyat garantisi ve telafi ödemeleri)	Sadece doğrudan yardım olan OPD	Sadece Gümrük Korumalı OPD
Şarap Domuz eti Taze sebze ve meyve	Şeker Süt (2005'e kadar)	Tahıllar Pirinç Koyun eti Muz Süt (2005/6) Sığır eti (2002'ye kadarkamu müdahalerejimi, 2002'densonra güvenlik ağı özel müdahale rejimi)	Yağlı tohumlar Protein bitkileri Yemlik bitkiler Tütün Pamuk Diğer lifler Kuru sebzeler İşlenmişsebzeye meyveler Kuşkonmaz Sert kabuklular Zeytin (2000) Zeytinyağı (2000) Sığır eti (2002) Pirinç (teklif edildi)	Tavuk eti Yumurta İşlenmiştarım ürünleri Çiçek ve saksı bitkileri Bazı taze sebze ve meyveler Patates Etil-alkol Diğeregzotik bitkiler

Kaynak: Europarl, 2001.

1992 ve 1999 reformları sonrasında müdahale fiyatlarının düşürülmesinin yanında OPD mekanizmalarını göre dağılım doğrudan yardımlara doğru kaymıştır. Telafi ödemeleri 1992 ve 1999 reformları sonrasında müdahale fiyatlarının düşürülmesinin yanında OPD mekanizmalarını göre dağılım doğrudan yardımlara doğru kaymıştır. Telafi ödemeleri adını alan bu yardımlar geçmişte ekilen alan ve sabit verime bağlanarak üretim miktarından bağımsız hale getirilmeye çalışılmıştır.

Reformlar öncesi sürdürülen politikaların ve hatta 1992 reformu sonrasında bazı mallarda üretim fazlasının yapısal hale gelmesi, arz kontrol önlemlerinin daha yoğun kullanımını gerekli hale getirmiştir. Üretim miktarları kontrol edebilmek için Maksimum Garantili Alan (MGA) ve Maksimum Garantili Miktar (MGM) uygulamasını yaygınlaştırmak gerekli hale gelmiştir. Üretim veya alan kotaları aşıldığında cezalandırabilmek veya desteğin orantısal azaltılması mümkündür.

5.3. Ürünlerde Ortak Piyasa Düzenleri

Üyelik sürecinde yapılacak pazarlıklarda ürün düzeyinde OPD'ler belirleyici olacaktır. OTP'nin tam olarak uygulanması imkânsız olduğu durumlarda geçiş dönemi uygulamaları OPD'ler düzeyinde tartışılması gerekecektir. Bu nedenle model ile yapılan simülasyon çalışmalarında, OPD'ler üyelik sonrası uygulamaya geçilecek

politikaları belirlemede kullanılmıştır. Türkiye ve AB için önemli ürünlerde izlenen politikaların ayrıntılı olarak incelenmesi zorunludur.⁷⁶

AB süt ve süt ürünlerinde reform uygulamasını 2005 yılına ertelemiştir. Tahıllarda yüksek müdahale fiyatı yerine, geçmiş dönem verim ortalamalarına bağlı hektar başına alan telafi ödemelerine geçilmiştir. Fiyat rekabeti öne çıkartılırken, üreticinin gelirlerinde meydana gelecek büyük düşüşler telafi ödemeleriyle önlenmeye çalışılmıştır. Sığır etindeki politika değişiklikleri aynı yönde gelişmeleri işaret etmektedir. Seviye olarak dünya fiyatıyla rekabet şansı olmasa da, müdahale fiyatlarında ciddi sayılabilecek düşüşler gerçekleştirilmiştir. AB, tahıllarda fiyatta rekabetçi olacak düzeyi yakalamıştır. Sığır etinde ise, politikalarda fiyat rekabeti sağlama yönünde değişiklik yapılabilecek ortam sağlanmıştır.

AB'de bütçe yardımlarından en fazla payı (yaklaşık yüzde 40) tahıllar, yağlı tohumlar, protein bitkileri ve tekstil dışı liflerden (flax) oluşan tarla ürünleri almaktadır.

- Tahıllar

Durum buğdayı, diğer buğdaylar, çavdar, arpa, yulaf, mısır, tane sorgum, darı ve benzeri tahıllar bu gruba girmektedir. 1992 reformları sonrasında, telafi ödemeleri tahıl piyasalarında ortak piyasa organizasyonunun en önemli unsuru haline gelmiştir. Azaltılan destekleme fiyatlarını telafi etmek için, ton başına EURO (1999'dan önce ECU) olarak belirlenen doğrudan alan ödemelerine geçilmiştir. Telafi ödemesine hak kazanabilmek için çiftçiler topraklarının bir kısmını (1994 ve 1995 yıllarında yüzde 15, daha sonra yüzde 10) üretimden çekmeleri (set-aside) gerekmektedir. Küçük çiftçilerin (toplam üretimi 12 tondan az) telafi ödemesinden yararlanması için üretimden çekme zorunluluğu yoktur. Telafi edici ödemeler bölgesel ortalama verime bağlı olan 'tarihsel verime' bağlı olarak belirlenmektedir. 1999/2000 yılı ve Stoklama maliyetini karşılamak amacıyla müdahale fiyatının her ay 1 EUR/t (2001'den itibaren 0.93 EUR/t) artırılması kabul edilmiştir.

⁷⁶ OPD uygulamaları Tablo Ek 1'de verilen AB yönerge listesinden ve yapılan değişikliklerden derlenmiştir.

AB'nin DTÖ'ye verdiği taahhütlerin çerçevesinde üçüncü ülkelerden yapılan ithalatlardan gümrük vergisi alınmaktadır. İthal eden tarafından ödenen gümrük vergisi yüzde 55 artırılmış müdahale fiyatıyla (1995'ten bu yana 184.74 EUR/t) temsili cif fiyatının farkından fazla olamaz. İç fiyatların ihrac fiyatından düşük olması halinde ihracat sübvansiyonunu verilebilmektedir. AB'de tekdüze olan ihracat sübvansiyonu ihale yöntemiyle belirlenmektedir.

Gündem 2000'de yapılan politika değişiklikleri gereğince tahılların müdahale fiyatları iki yılda iki eşit oranda yüzde 15 azaltılacaktır. Kasım-Mayıs arası aylık ek fiyat artışlarının, 0.93 EUR/t düşürülerek, devam etmesine karar verilmiştir. Daha önce zorunlu olan 'standart kalite' uygulaması kaldırılmış, yerine nem ve yabancı maddeye bağlı minimum kalite koşulları getirilmiştir. Ton başına 54 EUR'dan 63 EUR'ya artırılan doğrudan telafi ödemeleri tahıl ve yağlı tohumlar için aynı düzeyde belirlenerek ürüne özel ödeme olması önlenmiştir. Zorunlu üretimden çekmenin (set-aside) bazı gene yüzde 10'da tutulmuştur. Gerçekleşen üretimden çekme düzeyi piyasa koşullarına göre değişebilir. Gönüllü üretimden çekmenin maksimum düzeyi üye ülkelere bırakılmıştır. Ayrıca, durum buğdayında önceden belirlenmiş maksimum garanti alanı için alan yardımı yapılmaktadır. Geleneksel olarak durum buğdayı üreten bölgelerdeki üreticiler 344.5 EUR/ha, diğer bölgelerde ise 138.9 EUR/ha ödemeye hak kazanmaktadırlar.

- Yağlı Tohumlar

Ayçiçeği, soya fasulyesi ve kolzadan oluşmaktadır. Yağlı tohumlarda kurumsal fiyatlar 1992'de kaldırılmıştır. 1993/94 yılından itibaren yağlı tohum üreticilerine telafi ödemeleri yapılmaktadır. Bölgelerarası değişiklik gösteren ödemeler standart alan ödemesiyle (433.50 EUR/ha), 'bölgesel tarihsel verim'in AB ortalama verimine (2.36 t/ha) oranıyla çarpılarak bulunuyordu. Üreticilerin üretimden çekme alanlarını hesaplamada yağlı tohum alanları hesaba katılmaktadır. Üye ülkeler için üretim alanı kısıtlaması uygulaması vardır. Piyasa düzenlemesi için ithalatta özel uygulama yoktur ve ortak gümrük tarifesi uygulanmaktadır.

Gündem 2000'de telafi ödemeler sistemi tahıllarla aynı hale getirilmiştir. Tahıllarda 2001 hasadında geçerli olan 63 EUR/t olan telafi ödeme miktarına, yağlı tohumlarda 2002 yılından itibaren geçerlilik kazanacaktır.

Hayvan yemi olarak kullanılan bezelye ve fasulye, protein bitkileri grubu olarak alan ödemelerinden yararlanmaktadır.

- Şeker

AB şeker piyasası yüksek oranda korunmaktadır. Sınır önlemlerinin yanında, şeker politikasında şeker fabrikalarına verilen pazarlama kotaları kullanılmaktadır. Pancar şekerinin müdahale fiyatı 631.9 EUR/ton olarak belirlenmesi sonucunda pancar fiyatı 47.7 EUR/t olmaktadır. Şeker ve isoglikoz üretiminden alınan vergilerle şekerin depolama ve ihracat sübvansiyonu karşılanmaktadır. Şeker pancarı ekilen alanlara telafi edici ödemeler yapılmamaktadır ve üretimden çekme mecburiyeti yoktur. Gündem 2000 programında şeker politikalarında herhangi bir değişiklik yapılmamıştır.

- Zeytinyağı

Zeytinyağı OPD'si 1996 yılında müdahale fiyatları, üretim ve tüketim yardımı içeren şekilde yürürlüğe kondu. Gündem 2000 teklifinde uzun tartışmalar sonucunda 98/99'dan 00/01 yılına kadar geçerli olacak değişiklikler yapıldı. Üyelere dağıtılan maksimum garanti miktarı 1.35 milyon tondan 1.78 milyon tona artırıldı; tüketim yardımı kaldırıldı; üretim yardımı 1998'deki zeytinlik alanı yüzde 5 azaltılarak uygulanmaya başlandı; ve müdahale alımlarından özel depolamaya geçildi. Geçiş dönemi 1 Kasım 2001'de sona erecektir. Sofralık zeytininde aynı yönde uygulamalar yürürlükte. Belirlenmiş verim dönüşüm katsayıları kullanılarak masa zeytin miktarı yağlık zeytin miktarına çevrilmektedir.

- Taze Sebze ve Meyve

OPD beş araçtan oluşmaktadır: Ortak standartlara göre ürünlerin sınıflandırılması, müdahale sistemi, üretici örgütlerinin geliştirilmesi ve yardım sisteminde rollerinin artırılması, yapılan kontratların düzenlenmesi ve son olarak ulusal denetim, AB denetim ve üçüncü ülkelerle ticaret sistemleri.

1996'da yapılan değişiklikler üretici örgütlerinin kurulmasını teşvik etmektedir.

Gündem 2000 programında yer almamasına rağmen eski destek rejimindeki piyasadan çekme mekanizmasının üye ülkeler tarafından istismara açık olması, sistemin değiştirilmesini gerekli hale getirmiştir. AB beş yıllık geçiş döneminde üretici örgütlerini destekleyerek, üretim miktarı, kalite kontrol ve işleme desteği gibi sorumlulukları üretici örgütlerine devredecektir.

Destekler üretimi artırmamayı hedeflemektedir.

Üretici örgütleri tamamen üreticiler tarafından yönetilir ve yedi ürün grubuna dahil olabilecek ürün üretenler tarafından kurulabilir. Bu yedi ürün grubu: Meyve ve sebze, meyve, sebze, işleme amaçlı ürünler, turunçgiller, sert kabuklular ve mantar olarak tanımlanmıştır.

Tüccarlar örgüte üye olamazlar, ancak hem üretici hem de tüccar olanlar katılabilir. Üretici örgütlerinin biçilen görev, AB'de meyve ve sebze arz ve fiyatını yönetmektir. AB açısından tüzel kişilik kazanabilmesi için, minimum sayıda üreticinin katılımı ve minimum pazarlanabilir ürün miktarı şartlarının sağlanmış ve genellikle beş yıllık işletme programının ulusal otorite tarafından kabul edilmiş olması gerekmektedir. Üretici örgütü tüzel kişilik kazandığında AB'nin mali yardımlarını dağıtabilir. Kısıtlı da olsa, örgütlerin işletme fonları AB piyasadan çekme ödemelerine ek yapmak, hatta üretimden çekme miktarlarını artırmak için kullanılabilir.

Örgütlerin işletme fonları pazarlanan üretim değeri veya miktarı üzerinden alınan kesintilerle sağlanmaktadır. AB, toplam harcamaların yüzde 50'si ve hatta bazı özel durumlarda yüzde 60'ı kadar mali yardımda bulunmaktadır.

Meyve ve sebze piyasadan çekme (with drawal) 16 üründe müdahale aracı olarak kullanılmaktadır. Piyasadan çekilen ürünler yardım kuruluşlarına bedava verilebilir, gıda olmayacak (alkol gibi) şekilde işlenebilir veya çevreye zarar vermeyecek şekilde imha edilebilir. Önceleri üretimin büyük sayılabilecek oranını teşkil eden piyasadan çekme uygulaması gittikçe azaltılmıştır.

5.3. Türkiye Bölgesel Tarım Sektör Modeli (TASM-AB)

Türkiye Bölgesel Tarım Sektör Modelinin (TASM) amacı, AB üyeliği durumunda (TASM-AB), tarım sektöründe oluşabilecek potansiyel gelişmeler üzerine düşünebilmek için tutarlı ve bütüncül bir çerçevenin oluşturulmasıdır. Sadece talep veya arz tarafına odaklanmış kısmi analizler muhtemel sorunları işaret etmekte yararlı olabilir. Ancak bu analizlerde kullanılan değişkenler arasındaki ilişkiler dikkate alındığında sonuçlarda değişiklik olması kaçınılmazdır. TASM-AB'nin yapısı tarım sektörü için bu değişkenler arasındaki ilişkileri kurmaya elverişlidir.

Model doğrusal olmayan programlama tekniği kullanılarak tasarlanmıştır. Tüketici ve üretici refahını en çoklaştırılarak ürün fiyatlarını içsel olarak modelin çözümünden elde edilmektedir.

Türkiye'de değişik iklim ve toprak varlığı nedeniyle tarımsal ürün yelpazesi geniştir.

Aynı ürünün değişik bölgelerde üretilmesi ve bölgelerin kendine has ürünlerinin olması üretim yapısındaki zenginliği işaret etmektedir. İklim ve kaynak varlığındaki farklar nedeniyle, bölgelerde ortak olan ürünler değişik üretim teknikleriyle yetiştirilmektedir.

Üretim yapısındaki bu zenginlik sektörün arz tarafında hayli yüksek düzeyde bağımlılığı göstermektedir. Tarım sektörünü bitkisel ve hayvancılık üretimi olarak iki ana alt-sektöre bölecek olursak, alt-sektörler arası bağımlılık en az alt-sektör içi bağımlılık kadar önemlidir.

Talep tarafında ise bölgeler aynı ulusal ve yabancı piyasalara ulaşmaya çalışmaktadırlar.

Gereken önemi görmeyen diğer bir rekabet unsuru da gıda talebiyle yem talebi arasındadır.

Bu karmaşık bağlantıların varlığı, Türkiye'nin AB ile bütünleşme senaryolarının etkilerinin ürünler, bölgeler ve üretim teknikleri arasındaki etkileşimler sonucunda belirleneceğini göstermektedir. Politika değişikliklerinin etkilerinin tüm sektör içinde izini sürmek yerine kısmi yaklaşım altında

değerlendirmek yanıltıcı sonuçlar verebilir. Yeni politikaların doğrudan etkileri çekici gelebilir, ancak daha zor olan, dolaylı etkilerini kestirebilmek ve değerlendirebilmektir. AB ile bütünleşme sürecinde kaçınılmaz hale gelecek politika değişikliklerinin etkilerini değerlendirebilmek için sektördeki tüm etkileşimleri içeren, bölgesel, statik optimizasyon modeli kurulmuştur. Model tüketici ve üretici artığını ençoklaştırmakta ve ulusal fiyat oluşumunda ihracat ve ithalat fiyatlarını dikkate almaktadır.

Modelde, üreticilerin baz dönemdeki ürün deseni kararlarını pozitif matematiksel programlama (PMP)⁷⁷ tekniğiyle modele yansıtılarak politika senaryolarının gerçekçi analizini yapma imkanı sağlanmaktadır.

AB ile bütünleşme sürecinde tarım sektörünün sorunlarına sadece model sonuçlarını kullanarak çare aranması imkansızdır. Çalışmada kullanılan model yaklaşımının bu tür tartışmaları tamamlayıcı nitelikte olduğunu açıkça belirtmekte yarar vardır. Model, analitik kapasitesinin sınırları içinde, çeşitli bütünleşme alternatiflerinin sektöre doğrudan ve dolaylı etkilerini sistematik biçimde verir. Kullanılan modelleme yaklaşımı normatif değil, pozitiftir. Başka bir deyişle reçete yazamaz. Modelden, çeşitli politika kararlarının muhtemel sonuçları elde edilir ve politika seçimi karar vericilere bırakılır.

⁷⁷ Howitt, 1995a, 1995b; Paris ve Howitt, 2000.

5.4. Tarımla İlgili Müzakere Fasılları Ve Bunlar Kapsamındaki_ Mevzuat

Müzakere Çerçeve Belgesi uyarınca, AB müktesebatı 35 baslık altında sınıflandırılmıştır.

Müktesebatın neredeyse yarısına tekabül eden OTP, 2 ayrı baslık altında ele alınmaktadır. Bunlar; 11 no'lu Tarım ve Kırsal Kalkınma faslı ile 12 no'lu Gıda Güvenliği, Hayvan ve Bitki Sağlığı Politikası faslıdır. Türkiye'nin aksine AB'de balıkçılık ayrı bir politika alanı olduğu için, bu tebliğ kapsamında ele alınmamıştır.

Tarım ve Kırsal Kalkınma faslı OTP'nin temel olarak "Topluluk Tercihii" ve "Ortak Mali Sorumluluk" ilkelerinin yansıtıldığı kuralları içermektedir.⁷⁸

78 <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=37&l=1>, 04.12.2009.

Bu fasıl kapsamında, esas itibarı ile değişik ürünler için geliştirilen ve çiftçilere ve sektörde yer alan ürün isleyicileri gibi aktörlere verilen destekler, bazı ürünlere yönelik üretimle ilgili kota düzenlemeleri, bu ürünlerin ithalatına yönelik kısıtlamalar, ek tarifeler gibi hususlar ile bunların uygulanmasına yönelik kontrol sistemleri yer almaktadır. Ayrıca tarımla uğrasan ve gelir düzeyi nispeten düşük olan kırsal kesimin ihtiyaçlarını karşılamaya, gelir kaynaklarının çeşitlendirilmesine yönelik tedbirlerin ele alındığı AB kırsal kalkınma politikasının uygulanabilmesi için zemin teşkil eden planlama, programlama, izleme ve değerlendirme, mali yönetim ve kontrol ile politika amaçlarına ulaşmak için kurulması gereken sistemler ve idari araçlar da bu başlık altında ele alınan diğer temel hususlardır.

AB Ortak Tarım Politikası harcamaları, AB genel bütçesinin yaklaşık %40'ına tekabül etmektedir.

Harcamalar; çiftçilere yapılan doğrudan ödemeler ile piyasa müdahaleleri ve ihracat iadeleri gibi tarımsal piyasaları düzenleyen tedbirlerin finanse edildiği Avrupa Tarımsal Garanti Fonu ile üye devletlerin kırsal kalkınma programlarını finanse eden Avrupa Kırsal Kalkınma Tarımsal Fonu adındaki iki fondan karşılanmaktadır. Dolayısı ile fasıl kapsamında, bu fonlar ve kullanım esaslarına yönelik ayrıntılı düzenlemeler bulunmaktadır. Bu başlık altında aynı zamanda sebze ve meyvelere yönelik pazarlama standartları, organik tarım ve (Malatya kayısısı” veya “Adana Kebab” gibi) belirli yöresel ürünler ve tariflerin (coğrafi işaretler) korunmasına yönelik düzenlemeler de bulunmaktadır. Burada pazarlama standartlarının sadece kalite ile ilgili olduğunun, ürünlerin sağlıklı olması ile ilgisinin bulunmadığı belirtilmesinde yarar görülmektedir. Diğer bir ifade ile, örneğin satışı sunulan domatesin boyutları, tazeliği gibi konular bu fasılda ele alınırken, bunların üzerinde veya içinde bulunan zirai mücadele ilaçlarının kalıntıları doğrudan Gıda Güvenliği, Hayvan ve Bitki Sağlığı Politikaları başlığı kapsamına girmektedir.⁷⁹

Gıda Güvenliği, Hayvan ve Bitki Sağlığı Politikası faslı, OTP'nin “Tek Pazar” ilkesi açısından önemli olan ve tarımsal ürünlerin ticaretine yönelik teknik tedbir farklılıklarının ortadan kaldırılmasını öngören düzenlemeleri içermektedir. Fasıl kapsamında yer alan mevzuatın temel amacı, çiftlikten sofraya kadarki tüm

⁷⁹ <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=37&l=1>, 04.12.2009.

süreçlerde gıda güvenliğinin temini olduğundan fasıl, birbiri ile ilişkili çok sayıda mevzuattan oluşmaktadır.

Mevzuatının önemli bir bölümünü oluşturan hayvan sağlığı (veterinerlik), esas itibarı ile canlı hayvanlar ve hayvansal ürünlerin topluluk içi ticareti, hastalık kontrol ve eradikasyonu, AB dışındaki ülkelerden gelecek ürünlere iliksin teknik ve idari düzenlemeler ile hayvansal kökenli ürünlerin üretiminin kontrolüne ilişkin düzenlemeleri içermektedir. Alt başlık altında aynı zamanda, hayvan hastalıklarının bildirimini, hayvanların kimliklendirilmesi ve hareketlerinin takibine ilişkin gerekli idari yapılara ve mekanizmalara ilişkin kapsamlı düzenlemeler bulunmaktadır.

Bitki Sağlığı alt-başlığı altında bitki ve bitkisel kökenli ürünlere zarar veren organizmaların kontrolü, iç ve dış karantina tedbirleri, zirai mücadele ilaçları, bitkisel kökenli ürünlerde zirai mücadele ilaçları kalıntıları, tohum ve fide kalitesi ve bu ürünlerin pazarlanmasına ilişkin kurallar yer almaktadır.

Gıda Güvenliği ise, tüketicinin korunması, bilgilendirilmesine yönelik hijyen ve sunum kuralları, gıda güvenliğinin teminine yönelik mekanizmalar ve denetimlere yönelik düzenlemeleri içermektedir.

5.5. Ortak Tarım Politikasının Türkiye'ye Etkileri

Yukarıda da belirtildiği üzere, Türkiye OTP müktesebatını, katılım tarihindeki haliyle benimsemek ve etkili biçimde uygulamak zorundadır. Bunun genel olarak aşağıdaki etkileri yaratması beklenmektedir:⁸⁰

Türk Tarım Politikası üzerine etkiler

Üyelikle birlikte Türkiye, AB'nin OTP destek araçlarını kullanmaya başlayacak, sektöre vereceği destekler tarıma ilişkin devlet yardımı kuralları ile uyumlu hale gelecektir. Burada, 5488 sayılı Tarım Kanunu'nda öngörülen destekleme araçlarının büyük oranda OTP'dekiler ile benzerlik taşıdığıının altının çizilmesinde yarar bulunmaktadır. Ancak uygulamada AB'den önemli düzeyde farklılık söz konusudur. Nitekim 30.11.2004 tarihli ve 2004/92 sayılı Yüksek Planlama Kurulu Kararı ile kabul edilen 2006-2010 Tarım Stratejisi belgesinde,

⁸⁰ http://www.europarl.europa.eu/factsheets/4_1_1_en.htm, 04.12.2009.

AB'nin tek ödeme sistemine benzer özellikler taşıyan doğrudan gelir desteği (DGD) sistemi için ayrılan % 78'lik bütçe payının aşamalı olarak azaltılarak % 45'e indirilmesi öngörülmüş olmasına rağmen, 2009 yılından itibaren DGD uygulaması kaldırılmıştır (dpt.gov.tr, 2004). Diğer taraftan, Tarım Stratejisinde destekleme içindeki payının %13 olması Öngörülen, üretimle ilişkili olarak değerlendirilen prim ödemeleri (Kanun da geçen sekliyle fark ödemeleri), destekleme bütçesinin neredeyse yarısına yakın bir bölümüne ulaşmıştır.⁸¹

Bu destekleme aracı, son reformlarla ortaya konulan destekleme araçları arasında yer almamaktadır. Dolayısı ile hâlihazırda destekleme bütçesinde önemli bir yere sahip olan prim ödemelerinin gelecekte kaldırılması, doğrudan gelir desteğine benzer destekleme araçlarının, temel destekleme aracı olarak tekrar gündeme gelmesi söz konusu olacaktır.

Türk tarım politikası üzerindeki önemli diğer bir etki ise, AB'dekine benzer biçimde, tarım ürünlerinin ithalata karşı korunması uygulamasının göreceli olarak azalmasıdır. Her ne kadar üyelik sonrasında halen AB üyesi ülkeler dışından gelen tarımsal ürünlerde koruma söz konusu olacaksa da, önemli bir tarımsal üretici olan AB ile gümrük duvarları ortadan kalkacaktır.⁸²

Komisyon'un 6 Ekim 2004 tarihli "Türkiye'nin Üyeliği Perspektifinden Kaynaklanan Hususlar" başlıklı belgesinde (Etki Değerlendirme) de işaret ettiği gibi, Türkiye, meyve ve sebze, kabuklu yemişler, nohut, mercimek ve diğer bazı ürünler ile muhtemelen koyun eti gibi bazı sektörlerde hâlihazırda AB pazarında da rekabet gücüne sahiptir. Ancak önemli üretim miktarları olmasına rağmen, hububat ve et gibi hayvansal ürünlerde Türkiye'deki piyasa fiyatları daha yüksektir. Dolayısı ile AB ile gümrük duvarlarının kalkmasının, hububat ve hayvansal ürünler ticaretinde negatif bir etki yaratabileceği değerlendirilmektedir (mfa.gov.tr,2004).⁸³

Yapısal ve ekonomik etkiler

Türkiye'de kırsal nüfusun büyük bölümünün, geçimlik ve yarı-geçimlik tarım ile uğraşması nedeniyle, rekabet gücünü arttırıcı tedbirlerin yanında kırsal alanlara

⁸¹ http://www.mfa.gov.tr/data/AB/etki_degerlendirme.pdf , 04.12.2009.

⁸² <http://mevzuat.dpt.gov.tr/ypk/2006/20060204-9-2.pdf>, 04.12.2009.

⁸³ http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/turkey/st20002_05_tr_framedoc_en.pdf, 04.12.2009.

yönelik ekonomik kalkınma tedbirlerinin artırılması ve ürün çeşitliliği ile alternatif gelir kaynaklarının yaratılması büyük önem taşımaktadır. Bu konuda Yüksek Planlama Kurulunun 25/1/2006 tarihli ve 2006/1 sayılı Kararı ile kabul edilen Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisinin temel amacı; potansiyel yerel kaynakların değerlendirilmesini, doğal ve kültürel varlıkların korunmasını esas alarak, kırsal toplumun iş ve yaşam koşullarının kentsel alanlarla uyumlu olarak yöresinde geliştirilmesi ve sürdürülebilir kılınması olarak belirlenmiştir (dpt.gov.tr, 2006).⁸⁴

⁸⁴ <http://mevzuat.dpt.gov.tr/ypk/2004/92.pdf> , 04.12.2009 .

BÖLÜM VI

TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ ARASINDAKİ DİŞ TİCARET ve GELECEKTEKİ TAHMİN DEĞERLENDİRMESİ

Ülkemiz 2002-2011 yılları arasında önemli ihracat artışı sağlamıştır. Sağlanan bu ihracat artışında son dönemde tesis edilen ekonomik istikrar ve büyüme ile geçmiş dönemlerde uygulanan makro ekonomik politikaların önemli katkısı vardır. Bu dönemde, makroekonomik istikrar korunmuş, maliye, para ve gelir politikaları uyumlu ve birbirlerini destekler şekilde yürütülmüş, kararlılıkla sürdürülen yapısal reformlar ile ekonominin dış şoklara karşı dayanıklılığı arttırılmıştır.

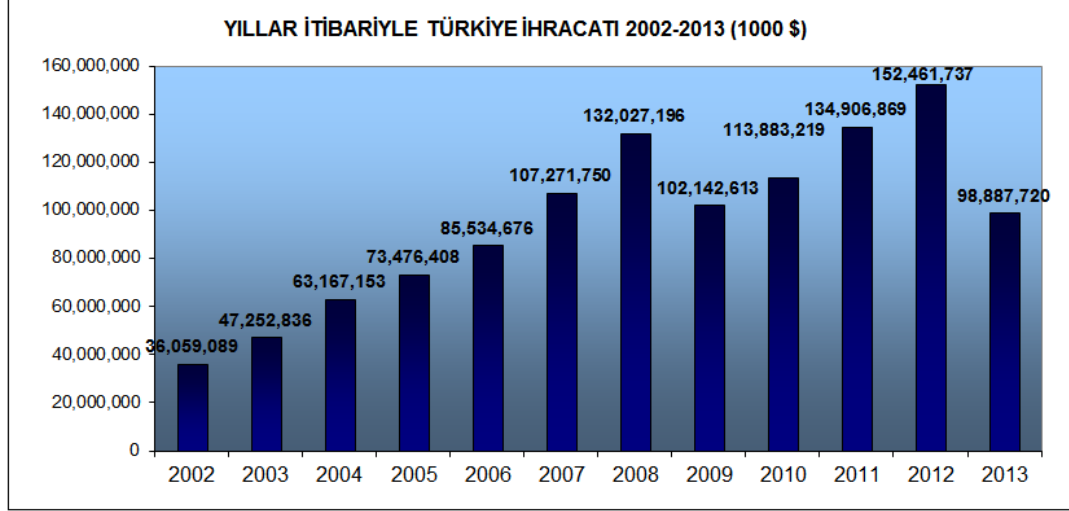
Tablo 2. Gümrük Birliği Öncesi Türkiye Dış Ticaret Rakamları

Yıllar Years	İhracat Exports		İthalat Imports		Dış ticaret dengesi Balance of Foreign Trade	Dış ticaret hacmi Volume of Foreign Trade	İhracatın ithalatı karşılama oranı Proportion of Imports covered by Exports
	Değer Value	Değişim Change	Değer Value	Değişim Change	Değer Value	Değer Value	
	'000 \$	%	'000 \$	%	'000 \$	'000 \$	%
1986	7 456 726	-6.3	11 104 771	-2.1	-3 648 046	18 561 497	67.1
1987	10 190 049	36.7	14 157 807	27.5	-3 967 757	24 347 856	72.0
1988	11 662 024	14.4	14 335 398	1.3	-2 673 374	25 997 422	81.4
1989	11 624 692	-0.3	15 792 143	10.2	-4 167 451	27 416 835	73.6
1990	12 959 288	11.5	22 302 126	41.2	-9 342 838	35 261 413	58.1
1991	13 593 462	4.9	21 047 014	-5.6	-7 453 552	34 640 476	64.6
1992	14 714 629	8.2	22 871 055	8.7	-8 156 426	37 585 684	64.3
1993	15 345 067	4.3	29 428 370	28.7	-14 083 303	44 773 436	52.1
1994	18 105 872	18.0	23 270 019	-20.9	-5 164 147	41 375 891	77.8
1995	21 637 041	19.5	35 709 011	53.5	-14 071 970	57 346 052	60.6
1996.....	23 224 465	7.3	43 626 642	22.2	-20 402 178	66 851 107	53.2

*Kaynak: TÜİK Rakamları kullanılmıştır.

Tablo 3. Yıllık Bazda Türkiye İhracatı 2002-2013

* Aylar bazında toplam ihracat grafiğinde 2013 yılı için ilk 7 aylık TÜİK rakamları kullanılmıştır.

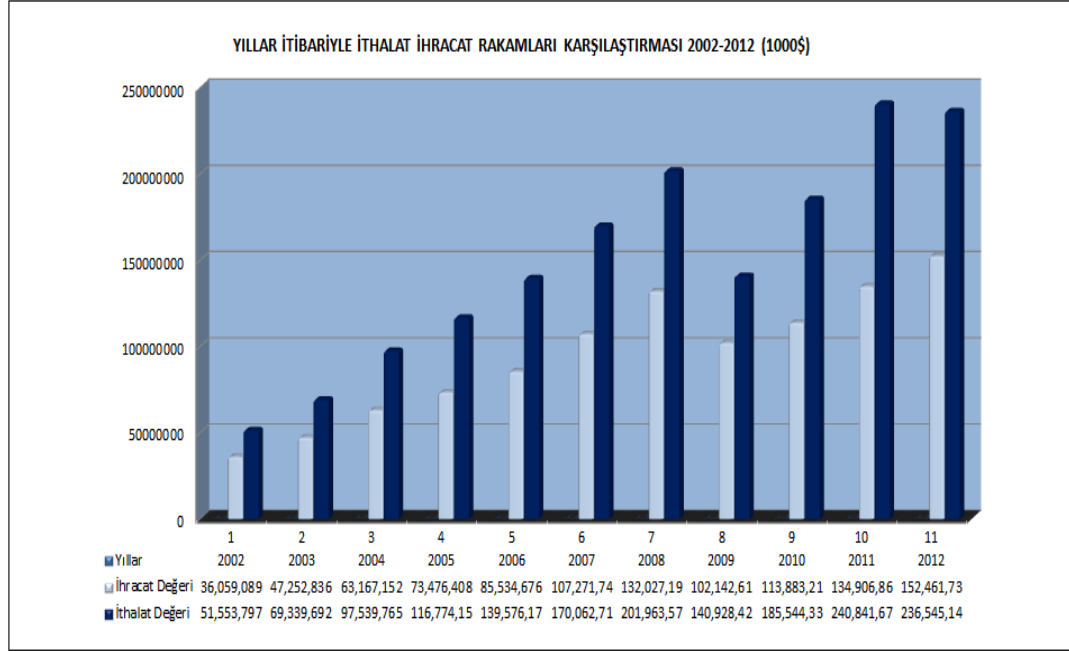

*Kaynak: TÜİK Rakamları kullanılmıştır.

Tablo 4. Yıllık Bazda Dış Ticaret Rakamları 2002-2012

Yıllar	İhracat		İthalat		Dış ticaret dengesi	Dış ticaret hacmi	İhracatın İthalatı Karşılıma Yüzdesi
	Değer	Değişim	Değer	Değişim	Değer	Değer	%
	'000 \$	%	'000 \$	%	'000 \$	'000 \$	
2002	36 059 089	15.1	51 553 797	24.5	-15 494 708	87 612 886	69.9
2003	47 252 836	31.0	69 339 692	34.5	-22 086 856	116 592 528	68.1
2004	63 167 153	33.7	97 539 766	40.7	-34 372 613	160 706 919	64.8
2005	73 476 408	16.3	116 774 151	19.7	-43 297 743	190 250 559	62.9
2006	85 534 676	16.4	139 576 174	19.5	-54 041 498	225 110 850	61.3
2007	107 271 750	25.4	170 062 715	21.8	-62 790 965	277 334 464	63.1
2008	132 027 196	23.1	201 963 574	18.8	-69 936 378	333 990 770	65.4
2009	102 142 613	-22.6	140 928 421	-30.2	-38 785 809	243 071 034	72.5
2010	113 883 219	11.5	185 544 332	31.7	- 71 661 113	299 427 551	61.4
2011	134 906 869	18.5	240 841 676	29.8	- 105 934 807	375 748 545	56.0
2012	152 461 737	13.0	236 545 141	-1.8	- 84 083 404	389 006 877	64.5

Tablo 5. Yıllar İtibariyle İthalat İhracat Rakamları Karşılaştırması

*Kaynak: TÜİK Rakamları kullanılmıştır.

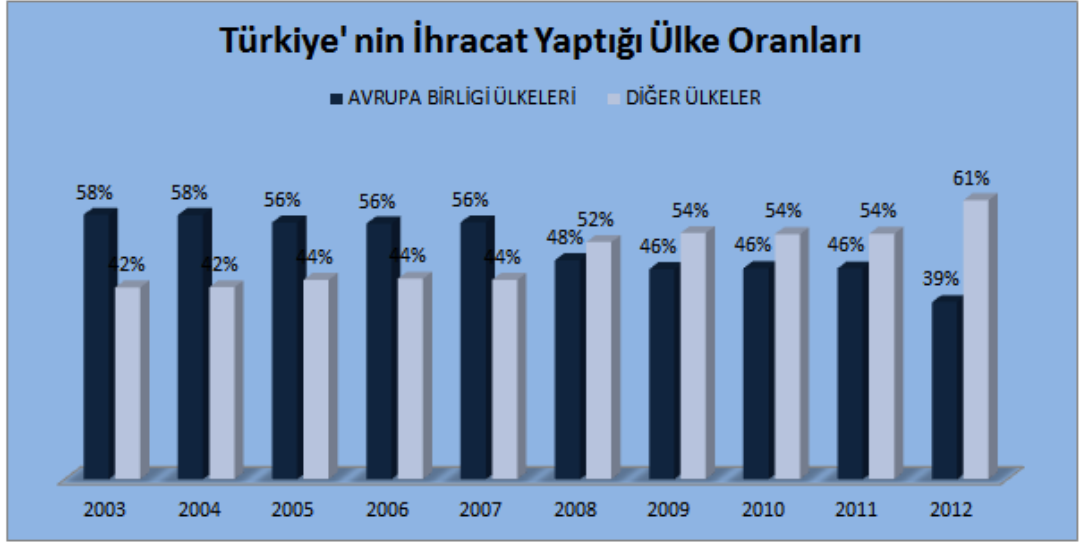
Tablo 6. Ülke Gruplarına Göre Yıllık İhracat Miktarları

ÜLKE GRUPLARINA GÖRE YILLIK İHRACAT MİKTARLARI (1000\$)

ÜLKE GRUBU	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
A-AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİ	27,393,761.94	36,580,858.82	41,364,961.91	47,934,745.69	60,398,501.71	63,390,418.60	47,013,414.70	52,685,304.34	62,347,441.32	59,197,801.59
B-TÜRKİYE SERBEST BÖLGELERİ	1,928,265.89	2,563,636.88	2,973,223.81	2,967,218.71	2,942,876.06	3,008,060.66	1,957,065.79	2,083,787.74	2,544,721.21	2,294,933.51
C-DİĞER ÜLKELER	17,930,808.47	24,022,657.11	29,138,222.43	34,632,711.11	43,930,371.92	65,628,716.37	53,172,132.12	59,114,127.11	70,014,706.30	90,969,001.46
1-Diğer Avrupa (AB Hariç)	3,361,996.51	4,507,409.60	5,855,303.74	7,961,672.15	10,842,681.42	15,678,083.35	11,317,993.90	11,373,372.37	12,976,363.76	14,367,492.87
2-Kuzey Afrika	1,576,974.10	2,203,356.41	2,544,398.05	3,096,665.19	4,029,682.94	5,850,262.28	7,415,775.51	7,025,168.21	6,700,804.89	9,443,604.05
3-Diğer Afrika	554,242.82	764,790.85	1,086,848.65	1,469,126.60	1,946,660.73	3,212,340.90	2,738,866.32	2,257,897.52	3,633,016.36	3,913,246.49
4-Kuzey Amerika	3,972,874.53	5,206,704.70	5,275,697.80	5,439,398.83	4,540,600.51	4,801,535.42	3,578,828.90	4,242,434.61	5,459,299.39	6,662,553.62
5-Orta Amerika ve Karayipler	166,016.48	333,715.01	410,753.29	548,450.62	548,834.84	828,687.23	621,825.80	597,975.03	626,293.09	769,629.76
6-Güney Amerika	130,539.77	192,754.17	273,782.73	340,597.90	513,718.61	901,401.35	677,599.13	1,237,355.86	1,840,350.59	2,191,083.83
7-Yakın ve Orta Doğu	5,464,809.57	7,921,283.83	10,184,229.88	11,315,750.69	15,081,321.75	25,430,394.74	19,192,807.97	23,294,872.81	27,934,772.06	42,451,152.73
8-Diğer Asya	2,347,927.16	2,544,121.34	3,028,877.90	3,941,555.76	5,227,250.25	7,074,123.47	6,705,543.88	8,580,832.62	10,199,360.77	10,574,649.02
9-Avustralya ve Yeni Zelanda	158,098.32	264,495.22	270,794.14	327,019.89	342,811.88	435,326.02	361,639.92	402,591.28	480,755.38	490,339.38
10-Diğer Ülke ve Bölgeler	197,329.21	84,025.99	207,536.26	192,473.50	856,809.00	1,416,561.62	561,250.79	101,626.81	163,690.03	105,249.72
TOPLAM	47,252,836.30	63,167,152.82	73,476,408.14	85,534,675.52	107,271,749.69	132,027,195.63	102,142,612.60	113,883,219.18	134,906,868.83	152,461,736.56

*Kaynak: TÜİK Rakamları kullanılmıştır.

Tablo 7. Türkiye' nin İhracat Yaptığı Ülke Oranları

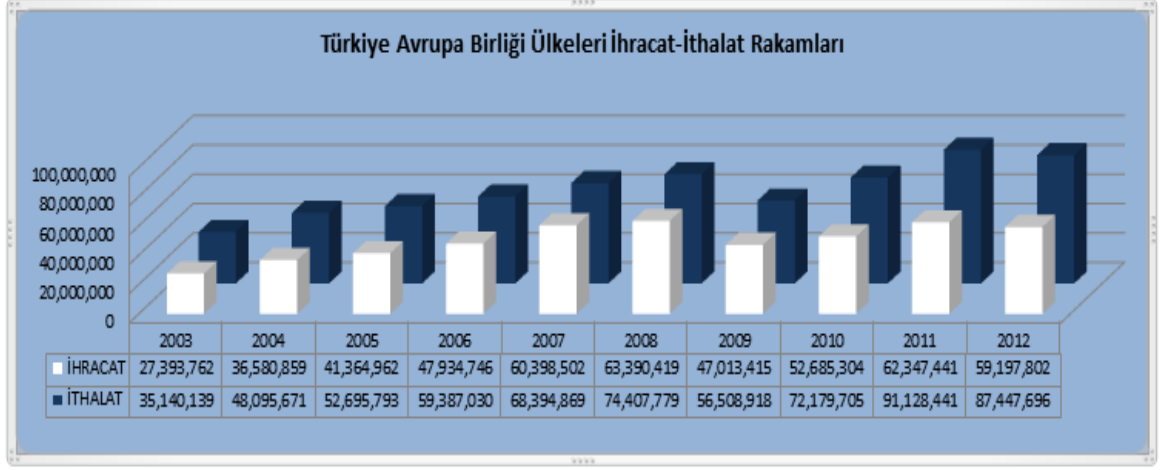

*Kaynak: TÜİK Rakamları kullanılmıştır.

Tablo 8. Türkiye-Avrupa Birliği Ülkeleri Yıllık İthalat-İhracat Rakamları

TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ YILLIK İTHALAT-İHRACAT RAKAMLARI (1000\$)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
İHRACAT	27,393,762	36,580,859	41,364,962	47,934,746	60,398,502	63,390,419	47,013,415	52,685,304	62,347,441	59,197,802
İTHALAT	35,140,139	48,095,671	52,695,793	59,387,030	68,394,869	74,407,779	56,508,918	72,179,705	91,128,441	87,447,696

*Kaynak: TÜİK Rakamları kullanılmıştır.

Ekonominin rekabet gücünün artırılması, yüksek büyümenin devamlılığının sağlanması ve sürdürülebilir bir cari açık için Kalkınma Planları, Orta Vadeli Plan ve Yıllık Programlar çerçevesinde yapısal reformların gerçekleştirilmesi ve makroekonomik istikrar ortamının oluşturulması, ekonomide verimliliği artırmak üzere bilgi ve iletişim teknolojilerinin işletmelerde yaygın kullanımının temini, para ve maliye politikalarının uyumlu ve birbirlerini destekler şekilde uygulanması son derece önemlidir.

Bu çerçevede, para ve maliye politikalarının uyumlu ve birbirlerini destekler şekilde uygulanması, fiyat istikrarının sağlanması, enerji ve ulaştırma öncelikli olmak üzere altyapının kalitesinin iyileştirilmesi, ekonomide yapısal reformların sürdürülmesi, bilgi ve iletişim teknolojilerinin yaygınlaştırılması, çevre yatırımlarının artırılması ile enerji arz güvenliğinin, finansal kaynaklara kolay erişimin ve gelişmiş fiziki altyapı hizmetlerinin sağlanması gibi ülkemizin uluslararası pazarlarda rekabetçiliğinin güçlendirilmesine yönelik birçok çalışmanın yürütülmesi gereklidir.

6.1. 2023 TÜRKİYE İHRACAT STRATEJİSİ

Stratejinin performans programında yer alan öngörüler hazırlanırken, dünya ekonomisi, dünya ticareti, dünya ihracat pazarları hakkında yayımlanan en güncel kısa, orta ve uzun dönemli varsayımlar ile eğilim ve tahminleri ortaya koyan uluslararası kaynaklardan yararlanılmıştır. Türkiye özelinde ise 2023 yılına kadar

olan döneme ilişkin olarak 2009 ve 2010 yıllarında gerçekleştirilen çalıştaylar sonucunda hazırlanan sayısal öngörüler ve Türkiye İhracatçıları

Meclisi'nin "Türkiye'nin İhracat Stratejisi İçin Küresel ve Sektörel Öngörüler 2023" çalışması geleceğe yönelik tahminlerin temel girdilerini oluşturmaktadır.

2023 Türkiye İhracat Stratejisi ve Eylem Planında pazar payı, yatırım-altyapı, çevre, teknoloji, işbirlikleri, finansman, insan kaynağı, mevzuat ve izleme ve değerlendirme olarak belirlenen ve ihracatın üretimden malın teslimine kadar her aşamasını kapsayıcı nitelikte olan 9 eylem alanı başlığı altında ihracatımızın gelecekte karşılaşacağı risklerin en aza indirilmesi ve fırsatların değerlendirilmesi, ihracatçımızın uluslararası pazarlarda rekabet güçlerinin artırılması ile bu amaçla ihracatçılara sağlanan kredi imkanlarının genişletilmesi ve benzeri konularda ihracatçılarımızın imkanlarını genişletecek 19 stratejik hedef bulunmaktadır. Ekonomi Bakanlığı tarafından hazırlanıp, yayınlanan bu eylem planı kapsamında, Her bir eylem alanının altında en az bir stratejik hedef yer almakta olup, bu hedefler:

1. Pazar Payı

- Mevcut Pazar Paylarının Artırılması
- Yüksek büyüme Potansiyeli Olan Hedef Pazarlarda Pazar payının Artırılması
- İhracatçı Sayısının ve İhracat Kapasitesinin Artırılması
- Türk Markalarının Bilinirliğinin Artırılması
- İhracatçıların Küresel Alanda Rekabetçiliklerinin Artırılması

2. Yatırım-Altyapı

- Uluslararası Rekabetçiliğin Artırılmasına Yönelik Lojistik Altyapısının Güçlendirilmesi
- Uluslararası Rekabetçiliğin Artırılmasına ve Rekabetçi Üretim Koşullarının Oluşturulmasına

Yönelik Yatırım Ortamının İyileştirilmesi

- Dış Ticarete Konu Olan Alanlarda Yabancı Yatırımcının Ülkemize Çekilmesi
- Doğru Bilgi ve Pazar İstihbaratına Hızlı Erişimin Temin Edilmesi
- İhracatın Katma Değerini Artırmak Amacıyla Yerli Hammadde ve Aramalı Tedarikinin Geliştirilmesi

3. Çevre

- İhracat Yapısının Çevre ve Sürdürülebilir Büyümeyle İlişkin Yükümlülüklerle Uyumlandırılması

4. Teknoloji

- İhracatta Yenilikçilik ve Ar-Ge'ye Yönelik Yatırım ve Uygulamalar ile İleri Teknolojili

Ürün İhracatının Artırılması

5. İşbirlikleri

- İkili ve Çoklu Uluslararası Ticaret İşbirliklerinin Güçlendirilmesi
- İhracatçıların Kamu – Özel Sektör – STK'lar – Üniversite ile İlişkilerinin Geliştirilmesi

6. Finansman

- Finansal Enstrümanların ve Ticaret Destek Araçlarının Arttırılması ve Verimli Kullanımının Sağlanması

7. İnsan Kaynağı

- Yüksek Verimli ve Nitelikli İnsan Sermayesinin Artırılması
- İhracat Yapısının İş Sağlığı ve Güvenliğinin Sağlanması Yoluyla Güçlendirilmesi

8. Mevzuat

- İhracata Yönelik Mevzuat, Yasal Düzenleme ve Yönetmeliklerin Sektörel Öncelikler

Gözetilerek Etkinleştirilmesi

9. İzleme-Değerlendirme

- 2023 İhracat Stratejisi ve Performans Programı'nın Etkin Yönetiminin Sağlanması
- 2023 Türkiye İhracat Stratejisi ve Eylem Planı'nda mevcut pazar paylarının artırılması stratejikhedefi başlığı altında dünyada en fazla ithalat gerçekleştiren ilk 40 ülkede 2011 yılında yüzde 0,6 seviyesinde olan pazar payının 2023 yılı itibarıyla yaklaşık 2 kat artışla yüzde 1,25 seviyesinde hedeflenmesiyle dünya ithalatının en önemli bölümünü gerçekleştiren ülkelerde

İhracatçılarımız, daha rekabetçi konumda varlıklarını sürdürecektir. Ayrıca 2011 yılı itibarıyla 25 milyar dolar üzeri ihracat yapan sektörümüz bulunmaz iken 2023 yılında 7 ayrı sektörümüzün ihracat kapasitesini geliştirmesi ve 25 milyar dolar ihracatın üzerine çıkarılması hedeflenmektedir.

Bu minvalde, yüksek büyüme potansiyeli olan hedef pazarlarda pazar payının artırılması stratejik hedefi başlığı altında belirlenen ve 2011 yılında yalnızca 1 olan

“10-25 milyar dolar ihracat yapılan ülke sayısı” göstergesinin 2023 yılında 7 olarak belirlenmesi de 2023 Türkiye İhracat Stratejisinin pazar ve ülke çeşitlemesine verdiği önemi göstermektedir. 2023 Türkiye İhracat Stratejisi ve Eylem Planı’nın bir diğer önemli hedefi de ihracatçı sayısı ve ihracat kapasitesinin artırılması hedefidir. Bu başlık altındaki en önemli göstergelerden biri de ihracatçı sayısının 2023 yılına kadar iki kat artarak 100.000 rakamına ulaşmasıdır. Böyle bir hedef ekonomimizin bel kemiğini oluşturan Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin (KOBİ) yurt içi üretimin yanı sıra ihracata da yönelmesiyle mümkün olacaktır. Bu sebeple 2023 Türkiye İhracat Stratejisi ve Eylem Planı kapsamında, başta KOBİ’ler olmak üzere ihracatçı firmaların, üretim alt yapıları ile Ar-Ge ve inovasyon yeteneklerini geliştirerek uluslararası pazarlarda rekabet güçlerinin artırılması, ihracata yönlendirilmeleri ve uluslararası pazarlarda tanınmalarının sağlanması hedeflenmektedir. İhracatçılarımızın rekabet yeteneklerini artırmaya, marka oluşturmalarına ve pazarlarda tutunmalarına yönelik olarak günümüz ihtiyaç ve eğilimlerine göre şekillendirdiğimiz destek programlarının kapsam ve çeşitliliğinin strateji bağlamında genişletilmesi planlanmaktadır.

Türk markalarının bilinirliğinin artırılması stratejik hedefi altında belirlenen Ulusal Marka sıralamasında (endeks) ülkemizin 2011 yılında 30. sıradan 2023 yılında 15. sıraya yükselmesi hedefinin gerçekleşmesine yönelik Türk malı imajını iyileştirmek ve tasarıma yönelmek için yapılacak diğer çalışmalar sonucunda geliştirilecek olan ihracatta katma değer üretiminin önemli bir unsuru olan markalaşma sağlanacaktır.

Tablo 9. Türkiye' nin 2023 İhracat Hedefi Makro Göstergeler

MAKRO GÖSTERGELER

MAKRO STRATEJİK HEDEFLER	İhracat Hedefi	2012	2013	2014	2015	2019	2023
	Performans Göstergesi						
Sürdürülebilir İhracat Artışının Sağlanması	1-İhracat (Milyar \$)*	148,5	165,7	185,1	206,8	321,9	500
	2-Yıllık ihracat artış oranı (%)	10,0	11,6	11,7	11,7	11,7	11,7

* 2012-2014 yıllarında Orta Vadeli Program (2012-2014) rakamları esas alınmıştır. Konjonktürel dalgalanmalara bağlı olarak yıllık rakamlar farklılaşabilir.

*Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı 2023 Türkiye İhracat Stratejisi Eylem planı

Tablo 10. Türkiye 2023 İthalat-İhracat Hedef Rakamları

Türkiye 2023 İthalat-İhracat Hedef Rakamları

	İhracat (Milyar \$)	İthalat (Milyar \$)
Türkiye 2023 Hedefi	500	625

*Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı 2023 Türkiye İhracat Stratejisi Eylem planı

6.2. TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ İHRACATI SWOT ANALİZİ

KUVVETLİ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
<ul style="list-style-type: none"> · Eğitilebilir nüfus · Jeoekonomik konum · Firma yapısı · İhracatın öneminin anlaşılması · Gelişmiş bankacılık sistemi · Müteahhitlik hizmetleri · Karayolu taşımacılığı 	<ul style="list-style-type: none"> · Dış ticaret stratejisinin uygulanma zorluğu · Eğitim eksikliği · Tek Pazar ve az sayıda sektöre bağımlılık · Makro ekonomik istikrarsızlık · Özelleştirmede gecikme · Yabancı sermayenin ülkeye çekilememesi · Kaynak yetersizliği · Teknoloji üretememe · Diğer taşımacılık türleri · Girdi maliyetlerinin yüksekliği · Yatırımların yönlendirilememesi · Türk malı imajı ve markalarımızın olmayışı
TEHDİTLER	FIRSATLAR
<ul style="list-style-type: none"> · Küreselleşme (Yanlış politikalar) · Uluslararası rekabetin artması · Uluslararası mevzuat · Bölgesel entegrasyonlar · Bölgesel siyasi krizler · Dünya ekonomilerindeki krizler · Tarife dışı engeller · Enerji darboğazı · AB bugüne kadar 101 ülke ile Serbest Ticaret Anlaşması yapmıştır. Bu ülkelerden çeşitli nedenlerle ürün alımını gerçekleştirmektedir. Gümrük Birliği anlaşması kapsamında Türkiye ye bu ülkelerden gümrük vergisiz mal ithal edildiği halde, Türkiye vergili ihracat yapmaktadır. · AB Türkiye'ye yüksek teknolojik ürünler satmaktadır. 	<ul style="list-style-type: none"> · Küreselleşme (Doğru politikalar) · Ticaret ve ekonomik işbirliği anlaşmaları ve karma ekonomik komisyonlar · AB nin yeniden yapılanması · GAP · Serbest ticaret anlaşmaları · DTÖ kuralları ve liberalizasyon · Türk cumhuriyetleri · Avrasya enerji koridoru · Marmaray, 3.Boğaz Demir yolu Köprüsü geçişi, Kars Tiflis,Bakü demiryolu projeleri ile AB ,Çin'e bağlanacak ve tarihi” İpek Yolu”nun yeniden uygulamaya konulması temin edilecektir.Hatta “BALO” Büyük Anadolu Lojistik Uygulaması ile demir yolu ile Avrupa'ya ihracat başlamıştır. · Türkiye Ulaştırma Bakanlığı her yıl bütçesinin %60 ını demir yollarına ayırmaktadır · Çandarlı, Filyos ve Mersin Liman çalışmaları devam etmektedir.Böylece Türkiye Limanlarına büyük boy gemiler yanaşacaktır. Doğrudan sefer yapacaktır. · İstanbul'da 3. Hava limansı projesi başlamıştır. · Böylece Türkiye Avrupa' da önemli bir HUB oluşturacak ve Lojistik maliyetlerini azaltmak suretiyle rekabet üstünlüğü temin edecektir. · AB, ABD ile Transatlantik Serbest Ticaret Anlaşması için görüşmelere başlamıştır. Bu anlaşma ile AB –ABD ticaret hacmi 200 milyar dolar artacaktır. · Bu gerekçe ile Türkiye 1980 yılından beri uğraş verdiği ABD-Türkiye Serbest Ticaret Anlaşması çalışmaları müstakilen nihayet başlamış durumdadır. 2012 yılında Türkiye, ABD den 16 milyar dolar mal ithal etmiş ve bazı kısıtlamalardan dolayı ancak 7 milyar dolar mal satabilmiştir. Bu anlaşma ile Türkiye'nin ABD'ye ihracatında önemli bir ivme kazanacaktır. · Yurtdışındaki yatırımcı Türk iş adamları · Yurda gelen turistler

* Kaynak : www.yildiz.edu.tr/~palcan/.../SWOT%20Analizi%20SON%20HAL.doc

1. Kuvvetli Yönler:

Eğitilebilir Nüfus: Genç ve dinamik nüfusun doğru eğitim politikaları ile yönlendirilmesi, Türkiye' nin rekabet gücüne olumlu katkıda bulunacaktır.

Jeo-ekonomik Konum: AB, Eski Doğu Bloku, Ortadoğu ve Türk Cumhuriyetlerine kolay bir şekilde ulaşılmasını sağlayan stratejik coğrafi konum Türkiye' ye ekonomik ve siyasi açılardan önem kazandırmaktadır.

İhracatın Öneminin Anlaşılması: 1980 yılından bu yana uygulanan dışa dönük kalkınma çerçevesinde, ihracatın kalkınmadaki öneminin anlaşılması, alınacak tedbirlerin uygulanmasını kolaylaştırıcı bir ortamın oluşmasına katkıda bulunacaktır.

Firma Yapısı: Yeni üretim tekniklerine uyum yeteneği, yüksek KOBİ lerin ihracat amacıyla örgütlenmeye başlamaları, firmalarımızın giderek daha fazla kurumsallaşmaları ve Anadolu' daki özel sektörün bilinçlenmeye başlaması, ihracat artışına önemli katkılar sağlayacaktır.

Gelişmiş Bankacılık Sistemi: Özellikle 1980' li yıllardan sonra teknolojisini geliştiren ve hizmet kalitesini yükselten bankacılık sistemi, ihracatta önemli bir rol üstlenmektedir.

Müteahhitlik Hizmetleri: Uluslararası alanda önemli deneyimler kazanan müteahhitlerimiz, gerek sağladıkları dövizler gerek dolaylı olarak ihracata yaptıkları katkılar nedeniyle, büyük öneme sahip bulunmaktadır.

Karayolu Taşımacılığı: Göreceli olarak karayolu altyapısının ve taşımacılık (TIR) filosunun diğer taşımacılık sistemlerine göre daha gelişmiş olması ihracatın gerçekleştirilmesine katkılar sağlamaktadır.

2. Zayıf Yönler:

Dış Ticaret Stratejisinin Uygulanma Zorluğu: İhracata ilişkin çeşitli kurum ve kuruluşlar arasındaki yetki ve görev çatışmasından dolayı ihracat politikalarının uygulanmasında sıkıntılar yaşanmaktadır.

Eğitim Eksikliği: Nüfusun genel eğitim eksikliğinin ekonomik verimliliği olumsuz yönde etkilemesi, üniversite-sanayi işbirliğinin yetersiz oluşu, kalifiye eleman yetersizliği gibi faktörler, ihracatı olumsuz yönde etkilemektedir.

Tek Pazar ve Az Sayıda Sektöre Bağımlılık: İhracatımızın tek ürün (Tekstil ve Konfeksiyon) ve tek pazara (AB-Almanya) bağımlılığı istikrarlı ihracat artışının sağlanması önünde en önemli engellerden birisini teşkil etmektedir.

Makro Ekonomik İstikrarsızlık: Başta enflasyon olmak üzere makro dengelerin sağlanamaması, buna bağlı olarak ortaya çıkan kaynak yetersizliği, ihracatı olumsuz yönde etkilemektedir.

Yine, bu makro ekonomik ortam nedeniyle, özelleştirmenin hızla gerçekleştirilememesi ve yabancı sermayenin istenilen ölçüde ülkeye çekilememesi, üretim ve ihracata olumsuz bir şekilde yansımaktadır.

Teknoloji Üretememe: Ekonomik yapının, kendi teknolojisini üretecek ve bunu ekonomik ve sosyal faydaya dönüştürecek inovasyon sistemine sahip olmaması ve Ar-Ge harcamaları için yeterli kaynak ayrılamaması, dış pazarlardaki rekabet gücümüzün azalmasına sebep olmaktadır.

Diğer Taşımacılık Türleri: Demiryolu, deniz ve hava taşımacılığının yeterli düzeyde geliştirilmemiş olması, ihracat açısından sorunlar yaratmaktadır.

Girdi Maliyetlerinin Yüksekliği: TL nin değerinin zaman zaman reel olarak artması, enerji maliyetlerinin yüksekliği, ihracatın finansmanında yaşanan kaynak sıkıntısı ve hammadde fiyatlarının yüksekliği gibi unsurlar, ihracatçılarımızın dış pazarlardaki rekabet gücünü azaltmaktadır.

Yatırımların Yönlendirilememesi: Yatırım teşviklerinde, dünyadaki trendlere uygun sektörel stratejilerin olmaması nedeniyle belirli sektörlerde yoğunlaşmanın olması, ihracatta uzun vadeli sorunlara neden olmaktadır. Türk Malı İmajı' nın olmayışı ve kendi markalarımızın oluşturulamaması, ihracattan azami faydayı sağlamanın önündeki önemli engelleri teşkil etmektedir.

3. Tehditler:

Küreselleşme (Yanlış Politikalar): Doğru politikalar uygulanması halinde Türkiye için bir fırsat olan küreselleşme, yanlış değerlendirildiği ve yanlış politikalar uygulandığı takdirde ihracatı olumsuz etkileyecek bir unsura dönüşecektir. Örneğin; makro ekonomik istikrarsızlık yaratacak ekonomik politikalar, yabancı sermayenin ülkeye gelmesine engel teşkil edecektir. Bu da, firma içi ve sektör içi ticaretin yaratacağı ticari aktivitenin ihracata yapacağı olumlu katkıyı, geriye doğru iterek geciktirmektedir.

Uluslararası Rekabetin Artması: Eski Doğu Bloku ve Çin gibi ülkelerin uluslararası ticarete daha aktif bir şekilde yer almaya başlamaları, başta AB ve ABD olmak üzere, başlıca ihraç pazarlarımızdaki rekabeti artırmaktadır.

Uluslararası Mevzuat: Uluslararası ticari mevzuatın giderek daha fazla konuyu düzenleme altına alması ve daha bağlayıcı hale gelmesi, ülkelerin ve dolayısıyla ülkemizin politika araçlarını tek taraflı kullanma imkanını azaltmaktadır.

Bölgesel Entegrasyonlar: Dünya ticaretinde ağırlıkları giderek artan bölgesel entegrasyonlar, ticareti saptırıcı etkisi ticaret yaratıcı etkisinden fazla olduğu ölçüde üçüncü ülkeler açısından bir tehdit olmaktadır.

Bölgesel Siyasi Krizler: 1991 yılında yaşanan Körfez Savaşında olduğu gibi, bölgesel siyasî ve askeri çatışmalar ihracat açısından yeni tehditler yaratabilmektedir.

Dünya Ekonomilerindeki Krizler: Uzakdoğu ülkelerinde yaşanan ve bölge paralarının büyük oranlarda değer kaybetmesiyle sonuçlanan kriz gibi dünya ekonomisinde yaşanan krizler, genel anlamda pazar daralmasına neden olabilecek mahiyettedir.

Tarife Dışı Engeller: Özellikle gelişmiş ülkelere yapılan standart uygulamaları ve teknik düzenlemeler ticareti kısıtlayıcı etki yaratmaktadır.

Enerji Darboğazı: Ülkemizdeki enerji arzı yetersizliği, üretimi tehdit etmesi ve enerji fiyatlarını yükseltmesi açısından olumsuz bir unsur haline gelmektedir.

4. Fırsatlar:

Küreselleşme (Doğru Politikalar): Küreselleşme, izlenecek doğru politikalar neticesinde, beraberinde getirdiği faydalardan yararlanıldığı ölçüde ihracatımız açısından bir fırsattır. Örneğin, küreselleşmenin getirdiği en önemli yararlarından birisi, sermayenin serbestçe dolaşımıdır. Doğru politikaların uygulanması halinde, sermaye ve buna bağlı olarak teknolojinin ülkemize gelmesi mümkün olacaktır.

AB' nin Yeniden Yapılanması: AB' nin yeniden yapılanması sürecinde, Türkiye' nin tam üyelik perspektifi içerisine alınmaması, ülkemize yeni ufuklar açması ve AB dışında başka ülkelerle ekonomik ve ticari ilişkilerimizi gözden geçirip, geliştirme ve genişletme fırsatı tanıdığı ölçüde, Türkiye için bir fırsat olmaktadır.

GAP: Söz konusu proje çerçevesinde bölge, özellikle tarıma dayalı sanayilerin gelişmesi sayesinde, komşu ülkelere büyük çapta ihracat yapabilme olanağına kavuşurken, bazı ürünlerin büyük miktarlarda bu bölgede üretilmesi sonucunda, ülkeye net döviz girdisi sağlayacak bir konuma gelecektir.

Serbest Ticaret Anlaşmaları: AT ile gerçekleştirilen gümrük birliği çerçevesinde, söz konusu anlaşmaların bir an evvel tamamlanarak yürürlüğe girmesi, yanı başımızda bulunan 250 milyonluk bir pazara imtiyazlı giriş hakkını tanıyacaktır.

Bölgesel Siyasi Krizler: İran Irak Savaşında olduğu gibi, bölgesel siyasi ve askeri çatışmalar ihracat açısından yeni fırsatlar yaratabilmektedir.

Türk Cumhuriyetleri: Anılan ülkelerin, hem ihracat hem de yatırım imkanları açısından sunduğu olanaklar, ülkemiz ekonomisi için önemli fırsatları beraberinde getirmektedir.

Avrasya Enerji Koridoru: Orta Asya ve Kafkas petrol ve doğalgazının dünya pazarlarına ülkemiz üzerinden arz edilmesi, ülkemize yeni ekonomik ve stratejik kazanımlar sağlayacaktır.

Yurtdışındaki Yatırımcı Türk İşadamları: Buldukları ülkelerin ithalatlarında önemli roller oynamaya başlayan Türk kökenli işadamları ile ilişkilerin geliştirilmesi, ülkemiz ihracatına yeni bir kapı açacaktır.

Ülkemize Gelen Turistler: Genellikle alım gücü yüksek batılı ülkelere gelen turistlerin aynı zamanda tüketici olmaları, Türk ürünlerinin bu kitleye tanıtılması açısından Türkiye'ye ilave bir fırsat sunmaktadır.

SONUÇ

1980'lerde Türkiye'de ithal ikamesine dayalı büyüme ihracat politikasını ertelemiştir. AB ile Gümrük Birliği anlaşması bu açılış sürecinde atılmış en önemli adım olmuştur. Gümrük Birliği' nin ticaretin yönü üzerinde önemli bir etkisi olmamıştır. İlk bakışta hayal kırıklığı olarak görülebilir. Ancak Gümrük Birliği yürürlüğe girdikten sonra, AB Türkiye'nin en önemli ticaret ortağı haline gelmiştir. Gümrük Birliği sonrasında bu durum değişmemiş olup, AB ve Türkiye arasındaki ve Türkiye'nin toplam dış ticaretinin ve ticaret hacminin büyümesinde etkili olmuştur. Ticaret hacmindeki büyüme ve ticaret yönünde önemli bir değişim eksikliği ışığında, Türk-AB Gümrük Birliği birini oluştururken bir refah olmuştur sonucuna varılabilir.

Türkiye' nin dış ticaret rakamlarını incelediğimizde Gümrük Birliği'nin Türkiye'nin toplam dış ticaret hacmini arttırıcı bir etkisi olduğunu görebiliriz. AB Türkiye'nin dış ticaretinde her zaman çok önemli bir paya sahip olmuş, bu pay GB' den sonra daha da artmıştır. Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki dış ticaret rakamları değerlendirildiğinde GB sonrasında etkinin her iki taraf açısından etkili olduğu, Türkiye'nin AB'ye ihracatında da sürekli bir artış kaydedilmesine rağmen ithalat lehine bir dağılım gösterdiği saptanmaktadır. Bu durumun temel sebebi, Türkiye'nin tek taraflı olarak 1971 yılı itibariyle bazı istisnalar dışında sanayi ürünlerinde AB pazarına gümrüksüz giriş hakkına sahip olması, AB'nin ise bu hakkı 1996 yılında elde etmesidir.

GB'nin tamamlanmasından itibaren geçen 8 yılda, AB'ye yaptığımız ihracat AB'den gerçekleştirdiğimiz ithalattan daha hızlı artmış, bunun sonucu AB ile ticarete ihracatın ithalatı karşılama oranı 1995 de %66 iken 2003 yılı sonunda %77seviyelerine yükselmiştir.

GB'nin kurulmasından sonra yaşanan hızlı ithalat artışı dolayısıyla, Türkiye'nin AB ile gerçekleştirdiği ticaretinde büyük çaplı bir dış ticaret açığı meydana gelmiştir. 1998–1999 yıllarında küresel ekonomik kriz ve iç piyasadaki durgunluk nedeniyle dış açıklarda azalma eğilimi gözlenmiştir. Son yıllarda ise, AB'den yapılan ithalatın tekrar yükseldiği ve AB lehine olan ticaret açığının da tekrar arttığı görülmektedir.

Türkiye'nin AB dışında ticaret yaptığı diğer ülkeler ile dış ticareti incelendiğinde GB sonrası bu ülkelerle gerçekleştirdiği ticarete de belirgin bir değişiklik olmadığı ve aynı oranlarda istikrarlı bir artış gösterdiği belirlenmektedir.

Geliştirilmiş politika ortamı ve yerel liberalleşme ihracatın hızla genişlemesine katkıda bulundu. Daha fazla sermaye, daha iyi eğitilmiş işgücü ve ileri teknoloji uluslararası üretici odaklı ağlarda katılımını gerektiren ürünlere doğru kaymasının iki önemli sonuçları vardır. İlk olarak, nitelikli işgücü ve sermaye yoğun endüstrilerde genellikle yüksek ücretler ödemek demektir. Bu, sektörlerde ihracatın büyümesi ve yaşam standartlarını geliştirmeye yardımcı olur. İkincisi, doğal kaynaklar ve küresel pazarlarda rekabet vasıfsız işgücü barındıran ürünlerinden uzak kayma ihracatının gelecekteki sürdürülebilirliği için önemlidir. Asya'da ve başka yerlerde düşük ücretli ülkelerden gelen artan rekabet göz önüne alındığında, bu ihracatın uzun vadede sürdürülebilir olmayacağı açıktır. Aksine sermaye ve vasıflı işgücü yoğun ürünlerde işgücü maliyet değişikliklerine daha az duyarlıdır.

Daha iyi işleyen bir Gümrük Birliği için AB politikası bağımlılık çerçevesi ve Türkiye açısından Türk tarafının kaygılarını hafifletmek için bir çaba, özellikle ticarete teknik engeller alanında, korumacılık gizli biçimlerinin ortadan kaldırılması gerektiğini üstlenmek zorundadır. Son olarak, her iki tarafın ticari savunma araçlarının tasfiyesine ilişkin birbirlerine odaklanmalı ve net açısından bu araçların kaldırılması ile ilgili koşulları tanımlamak gerekir. Hizmet ticaretinin serbestleştirilmesi konusunda bir anlaşma, Türk-AB ticaret entegrasyonu bir sonraki adım olmalıdır.

Türkiye'nin bu durumunda gerekenleri tamamladıktan müzakere sürecini takiben tek pazarına girmek AB ülkeleri için makroekonomik etkileri küçük ama olumlu görünmektedir. Avrupa ihracatı yaklaşık % 20 oranında artmaktadır. Türkiye'nin AB ile daha büyük ekonomik kazanımlar yaşamaktadır. Bu mevcut kanıtlar AB ve Türkiye arasındaki uzun ortaklık gibi bir başarı öyküsü olmuştur demek mümkündür ve bu hikayenin henüz bitmediği görünmektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

AYDOĞAN Metin, **Avrupa Birliğinin Neresindeyiz ?** ,Kum Saati Yayınları, İstanbul, 2002

BALASSA Bela, **Types Of Economic Integration**, Economic Integration Worldwide , Regional Sectoral;(ed.Fritz Machlup),The Macmillan Press Ltd. London,1978

ÇİMEN Ahmet, **Gümrük Birliği ve Avrupa Topluluğu Türkiye İlişkileri**, Maliye Bakanlığı, 1996

DEDEOĞLU Beril , **Adım Adım Avrupa Birliği** , Çınar Matbaası, İstanbul, 1996

DURA Cihan,Atik Hayriye, **Avrupa Birliği ,Gümrük Birliği Ve TÜRKİYE**, Nobel Yayın Dağıtım, 2.Baskı, Ankara, 2003

ERDAL Güven, **Türkiye AB Gümrük Birliği: görüşler-değerlendirmeler**,1. bs, İstanbul: TURKAB AB-Türkiye İşbirliği Derneği, 2002

GÜNUĞUR Haluk, **Avrupa Birliği'nin Kurucu Antlaşmaları,Gümrük Birliği ve Tek Pazar** , TC Merkez Bankası Yayını, Ankara, 1995

İYİBOZKURT M. Erol, **Türkiye-AB Gümrük Birliği**,2. bs. ,Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları, 1996.

KARLUK S.Rıdvan, **Uluslararası Ekonomik ,Mali ve Siyasal Kuruluşlar** ,Turhan Yayınları, 4.Baskı, Ankara, 1998

KARLUK S.Rıdvan, **Uluslararası Ekonomi Teori ve Politika**, Beta Basım Yayım, 6.Baskı, İstanbul,2002

KARLUK S.Rıdvan, **Gümrük Birliği Dönemecinde Türkiye,Gümrük Birliği Ne Getirdi Ne Götürdü ?**, Turhan Kitabevi,Ankara,1.Baskı,Mart 1997

KARLUK S.Rıdvan, Özgür Tonus, **Avrupa Birliği Kapısında Türkiye.**, Turan Kitabevi Yayınları, 1. Baskı, Ankara, Mayıs 2002

KILIÇ Ramazan, **Türkiye-AB İlişkileri ve Gümrük Birliği**,Siyasal Kitabevi Ankara, 2002

SAVAŞ Vural, **Türkiye ve AET**, Ar Basım Yayın, İstanbul, 1983

SAVAŞ Vural, **Teorik Çalışmalar**, İKV Yayını No:1976-4, İstanbul, 1976

SCHOVSTY T., **Economic Theory and Western European Integration**, Melhuen and Co Ltd., London,1962

STEPHEN M., William S., **Manegerial Economics** , The Dryden Press, Florida,1992

SOĞUK Handan, Esra Uyanusta, **Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisi'ne Etkileri**, İKV Yayınları No:179, Nisan 2004

TATLIDİL Rezzan, **Türkiye-AB ilişkileri ve Gümrük Birliği Sürecinde Sektörlerimiz**, İTO Yay. No:13, İzmir, 1995

Tezler

ARSLAN Turgut, **GB'nin Türk Ekonomisine Etkileri**, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Denizli 1997

ATABEY Y.Ayşegül, **Küreselleşme Sürecinde Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisinin Yapısal değişimi Açısından Muhtemel Etkileri**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000

KOÇ Aylin, **Gümrük Birliği Çerçevesinde Türkiye'nin AB Ülkeleriyle Dış Ticareti**,Gaziantep Üniversitesi,Sosyal Bilimler Enstitüsü,Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,Gaziantep,2002

ÖZYURT F.Gülçin, **Gümrük Birliği'nin Türkiye'nin Dış Ticaretine Etkileri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi, Ankara, 2000

SÜRMELE Sevgi, **Türkiye'nin Gümrük Birliği Süreci ve Dış Ticaret Eğitimi**, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2002

TAHTA Mehmet, **AB ile Kurulacak GB'nin Türkiye Ekonomisi Üzerine Olası Etkileri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi, Eskişehir, 1994

TURAN Hasan, **Gümrük Birliği'nin Dış Ticaret Üzerine Etkileri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya, 2002

Kurum Yazarlılar ve Yazarı Belli Olmayanlar

AB ve Türkiye-AB İlişkileri: Temel Kavramlar Rehberi, İKV Yayınları No :172

AB-Türkiye Gümrük Birliği, Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, Ankara 2000

Avrupa Topluluğu-Türkiye Yasal Mevzuat, Avrupa Topluluğu Türkiye Temsilciliği, Ankara, Aralık 1996

Avrupa Birliği'nin Türkiye'de Desteklediği Programlar 2003-2004, Avrupa Birliği Komisyonu Türkiye Temsilciliği, Aralık 2003

Avrupa Birliği ve Türkiye-AB İlişkileri Hakkında Doğru Bilinen Yanlışlar, İKV Yayınları, :178, İstanbul, Haziran 2005

Avrupa Birliği Genişleme Sürecinde Türkiye, Avrupa Birliği Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, Ankara, Eylül, 2003

DTM, Dünya Ticaret Örgütü Bakanlar Konseyi, Nisan 2000

DTM-TOBB, Avrupa Birliği ve Türkiye, 5.Baskı, Ankara. Kasım 2002

Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisine Etkileri; İKV Yayınları; Sayı 159,Mart
2000

Gümrük Birliği Sürecinde Politikalar ve Uygulamalar, Ankara: T.C. Merkez
Bankası, 1998.

Gümrük Birliği, Ankara: Avrupa Topluluğu Komisyonu Enformasyon Temsilciliği,
1980

İSO Derneği Yayınları, **Gümrük Birliği ve Etkileri**, İstanbul, Kasım, 1993

Türkiye-Avrupa Birliği Dış Ticareti, 1989-1998 ,Turkey-European Union foreign
trade, 1989-1998.,Ankara : T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, 2000.

Makale, Konferans, Panel, Süreli Yayınlar

AB Kapısında Gümrükler, Dünya Gümrük Günü Etkinlikleri 2001 Edirne Paneli,
T.C. Başbakanlık Gümrük Müsteşarlığı Devlet Bakanı Mehmet Keçeciler'in
konuşması

DEMİR Osman, **Gümrük Birliği'nin İlk İki Yılı Değerlendirmesi** , Dış Ticaret
Dergisi, Sayı 11, Ankara,1998

İnternet Kaynakları

ARSLAN Turgut, **GB'nin Türk Ekonomisine Etkileri**, Erişim: dtm. gov. tr/ead /
DTDERGİ / Ocak 2001/gumruk.htm (22.06.2005)

SEKİ İsmail, **Gümrük Birliği'nin Türkiye'nin Dış Ticareti Üzerine Etkileri**,
İzmir, 2005, s.11Erişim:www.tcmb.gov.tr/yeni/iletisimgm/ismail-seki.pdf
(15.08.2005)

UYAR Süleyman., **Ekonomik Bütünleşmeler ve Gümrük Birliği Teorisi,**

www.econturk.org/dtp13htm (17.06.2005)

<http://www.foreigntrade.gov.tr/ab/rakamlar/abpay.htm> ;**Türkiye'nin Dış Ticaretinde**

AB Payı

<http://www.ekocercerve.com/img/haberler> ; **GB.'nin Türkiye Ekonomisine Etkileri**

<http://www.die.gov.tr>; **Gümrük Birliği'nin Türk Ekonomisi Üzerine Muhtemel Etkilerini İzleme Projesi** (25.06.2005)

<http://deltur.cec.eu.int>; **AB-Türkiye Gümrük Birliği** (20.08.2005)

<http://deltur.cec.eu.int>; **AB- Türkiye Gümrük Birliği Kararları**(23.07.2005)

<http://deltur.cec.eu.int>; **AB ve Türkiye Arasında Çözülenmemiş Ticari Konular**(23.06.2005)

<http://www.foreigntrade.gov.tr>; **1/95 Sayılı Ortaklık Konseyi Kararı**(20.08.2005)

<http://www.ikv.org.tr>; **Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri**(20.08.2005)

<http://www.ekocercerve.com/img/haberler>; **GB.'nin Türkiye Ekonomisine**

Etkileri(23.07.2005)

<http://www.dtm.gov.tr/ab/ankand.htm> ;**Ankara Anlaşması**(23.05.2005)

<http://www.dtm.gov.tr/ab/katmapro.htm> **Katma Protokol** (15.04.2005)

[http:// www.deltur.cec.eu.int/default.asp](http://www.deltur.cec.eu.int/default.asp) ;**Gümrük Birliği Kararı**(30.05.2005)

<http://www.deltur.cec.eu.int/i-gumruk1-htm/> ;**Gümrük Birliği’de Uyum**
Prt.(17.07.2005)

<http://www.deltur.cec.eu.int/i-gumruk-gbk.html>; **Gümrük Birliği’nin**
Kapsamı(17.07.2005)

www.tm.gov.tr/ab/sta/index.htm ;**Serbest Ticaret Anlaşmaları**(23.07.2005)

<http://www.tse.gov.tr/Turkish/AB/sanduyuru.asp>; **Türkiye-AB İlişkileri**(17.04.2005)

www.yildiz.edu.tr/~palcan/.../SWOT%20Analizi%20SON%20HAL.doc